

مرکز تحقیقات رولیند امرقنیه اسلام

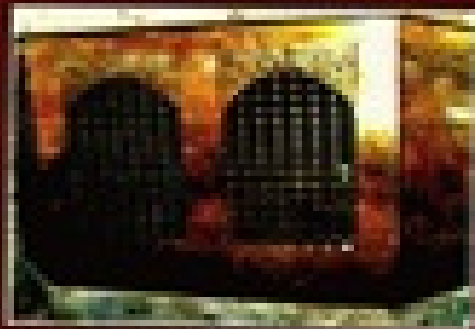
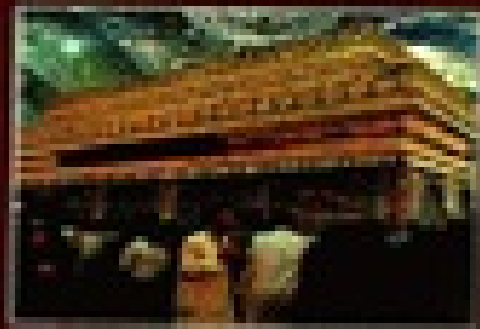
حوزه نمایندگی ولی فقیه امور حج و زیارت (پ)

www.Ghaemiyeh.com

www.Hajj.ir

آغا خان تہذیبی
و سیاحتی

سفر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اماکن زیارتی و سیاحتی عراق

نویسنده:

محمد رضا قمی

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	اماکن زیارتی و سیاحتی عراق
۸	مشخصات کتاب
۸	اشاره
۱۲	مقدمه:
۱۴	عراق
۱۶	پیشینه تاریخی عراق
۱۶	اشاره
۲۲	دوره اسلامی
۲۶	اماکن زیارتی و سیاحتی عراق
۲۶	بخش اول مراکز دینی و زیارتگاههای مذهبی
۲۶	اشاره
۲۸	نجف اشرف
۲۸	اشاره
۲۸	۱- حرم مطهر امیرالمؤمنین علی علیه السلام
۳۲	۲- قبرستان وادی السلام
۳۳	۳- مقام حضرت حجت (عج)
۳۳	۴- آرامگاه حضرت هود و حضرت صالح علیهما السلام
۳۴	۵- مقام حضرت زین العابدین علیه السلام
۳۴	۶- صافی صفا
۳۴	۷- مسجد حنانه
۳۵	۸- آرامگاه کُمیل بن زیاد نَخَعی
۳۶	۹- آرامگاه شیخ طوسی

- ۱۰- آرامگاه های دیگر در نجف ۳۶
- ۱۱- مساجد مشهور نجف عبارتند از: ۳۷
- ۱۲- مدارس دینی نجف ۳۸
- ۱۳- کتابخانه های نجف ۳۹
- کوفه ۴۰
- اشاره ۴۰
- جایگاههای زیارتی کوفه: ۴۱
- ۱- مسجد جامع کوفه: ۴۱
- ۲- حرم مسلم بن عقیل: ۴۳
- ۳- آرامگاه هانی بن عروه: ۴۴
- ۴- آرامگاه مختار بن ابی عبیده ثقفی: ۴۵
- ۵- خانه امیرالمؤمنین علیه السلام: ۴۵
- ۶- آرامگاه میثم تمار: ۴۶
- ۷- قصر دار الاماره؛ یا مقر والی کوفه: ۴۶
- ۸- مسجد سهله: ۴۷
- ۹- مسجد صغصه بنصوحان: ۴۸
- ۱۰- مسجد زید بنصصعه: ۴۸
- ۱۱- مقام یونس علیه السلام: ۴۸
- ۱۲- آرامگاه ابراهیم الغمر: ۴۹
- شهر کُفَل ۵۰
- کربلا ۵۲
- کاظمین ۶۲
- اشاره ۶۲
- مراکز زیارتی این شهر عبارتند از: ۶۳

- ۶۳ ۱- حرم مطهر؛
- ۶۶ ۲- مسجد برائا؛
- ۶۷ ۳- مسجد المنطقه؛
- ۶۸ بغداد
- ۶۸ اشاره
- ۶۸ مراکز زیارتی و دیدنی بغداد؛
- ۷۶ سامرا
- ۷۶ اشاره
- ۸۰ آثار تاریخی سامرا؛
- ۸۳ حله
- ۸۳ اشاره
- ۸۳ مراکز زیارتی و دیدنی شهر حله و حومه آن؛
- ۸۸ آرامگاههای علما و فقها در شهر حله؛
- ۹۰ بصره
- ۹۰ اشاره
- ۹۰ مراکز دیدنی بصره؛
- ۹۲ بخش دوم آثار باستانی عراق
- ۱۰۴ درباره مرکز

اماکن زیارتی و سیاحتی عراق

مشخصات کتاب

سرشناسه: قمی، محمدرضا

عنوان و نام پدیدآور: اماکن زیارتی و سیاحتی عراق / نویسنده محمدرضا قمی؛ ویراستار علی ورسه‌ای
مشخصات نشر: [تهران]: نشر مشعر، ۱۳۷۹.

مشخصات ظاهری: ۹۶ ص. مصور

شابک: ۹۶۴-۶۲۹۳-۴۲-۵۳۵۰۰ ریال؛ ۹۶۴-۶۲۹۳-۴۲-۵۳۵۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فهرست‌نویسی قبلی

یادداشت: چاپ دوم: تابستان ۴۰۰۰: ۱۳۸۰ ریال

موضوع: زیارتگاه‌های اسلامی — عراق — راهنماها

موضوع: عراق — راهنماها

رده بندی کنگره: BP۲۶۳/ق۸الف۸

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۷۶۴

شماره کتابشناسی ملی: م ۷۹-۸۸۰۱

ص: ۱

اشاره

ص: ۵

مقدمه:

«زیارت، یکی از سازنده‌ترین برنامه‌های تربیتی مکتب ماست که هم تقدیر و احترام به پاکیها و فضیلتها و مجاهدتهاست. هم الهام گرفتن از اولیای دین و پاک ساختن روح و جان در حرم مطهر معصومین علیهم السلام. سرزمین عراق، قبور مطهر و نورانی تعدادی از امامان ما و شخصیت‌های برجسته شیعه را در بردارد. «کربلا»، کعبه دل و جان ماست. «نجف»، کوی ولایت است و «کاظمین» و «سامرا»، کهربای جانهای شیفته دوستداران اهل بیت علیهم السلام.

زیارت عتبات عالیات و چهره نهادن بر تربت مقدس امامان، بوسه زدن بر ضریح منور آن پاکان، همواره مورد اشتیاق و آرزوی دیرین دلدادگان عترت مصطفی‌صلی الله علیه و آله و مورد تأکید فراوان اهلبیت علیهم السلام بوده است. امروز، این شوق، در دل‌های ما افروخته‌تر است و زیارت قبور امامان در این سرزمین و دیدار از اماکن مقدس و جاهای دیدنی و خاطره‌انگیز در این دیار فراهم

ص: ۶

شده است.

آنچه در این مجموعه تقدیم شما زائران محترم عتبات عالیات می‌شود، اطلاعاتی است در باره اماکن دیدنی و آثار مقدّس این سرزمین. بدیهی است هر چه شما عزیزان با تاریخ گذشته اسلام و شخصیت‌های بزرگوار آیین مان، آشنا تر شوید، این زیارت برایتان شیرین تر و خاطره‌انگیزتر خواهد بود.

خرسندیم که این مجموعه را به عنوان راهنمای شما زائران عزیز که عازم کوی عشق و ایثارید، تقدیم کنیم. باشد که زیارتی باشناخت و معرفت بیشتر داشته باشید و از این سفر، بیشترین توشه معنوی را برگزید. ان شاء الله.

معاونت آموزش و تحقیقات

بعثه مقام معظّم رهبری

ص: ۷

عراق

سرزمین «عراق» یا «بین النهرین»، بنابر کاوشهای باستان شناسان، یکی از کهنترین جایگاههای سکونت انسان و تمدن بشری است و پیشینه تاریخی آن به هزاران سال پیش از میلاد مسیح علیه السلام بازمی‌گردد. نام «عراق»، بنا به گفته مورخان برگرفته از موقعیت جغرافیایی آن؛ یعنی نزدیکی و مجاورتش با آب است؛ زیرا عرب هر سرزمینی را که دارای صحرا و درخت باشد و در مجاورت دریا یا رودخانه قرار گیرد عراق گوید، و یا آنکه برگرفته از نام فارسی «ایران شهر» یا «ایراک» به معنای سرزمینهای پست است که پس از تعریب، عراق گردیده است. برخی از مستشرقان، نام این سرزمین را برگرفته از کلمه آرامی «آراکا» می‌دانند که به معنای سرزمین مقدس می‌باشد.

همسایگان عراق عبارتند از: ترکیه در شمال، ایران در شرق، اردن و سوریه در غرب و عربستان و کویت در جنوب.

مساحت عراق ۴۴۶/۷۱۳ کیلومتر مربع و معادل یک

ص: ۸

سوم (۱۳) ایران است. این کشور از دو بخش «کوهستانی» (۱) و «دشت و صحرا» تشکیل شده و (بجز شمال آن) دارای آب و هوای سرد و خشک و گزنده در زمستان و گرم و سوزان در تابستان است. ملت عراق از همزیستی چندین قوم تشکیل یافته که عبارتند از:

عرب؛ که اکثریت ساکنان این سرزمین را تشکیل داده است.

کرد؛ که در بخش شمالی این کشور سکونت دارند و طبق برخی آمار، ۱۷٪ جمعیت عراق را تشکیل می‌دهند.

ایرانی؛ که در شهرهای مذهبی عراق و مناطق مرزی میان ایران و عراق سکونت دارند.

ترک؛ که در برخی استانهای شمالی هم مرز با ترکیه زندگی می‌کنند.

همچنین ارمنه و آشوریان، اقلیتهای بسیار کوچکی را در این کشور تشکیل می‌دهند.

دین مردم عراق عبارت است از اسلام (سنّی حنفی - شیعه)، مسیحی، یهودی، صابئه، و ... لیکن اکثریت مردم عراق را مسلمانان شیعه

تشکیل می‌دهند و بر اساس برخی آمار غیر رسمی، شیعیان متجاوز از ۶۰٪ مردم عراق اند.

در عراق دو رودخانه مهم؛ یعنی دجله و فرات و

۱- - مناطق کوهستانی حدود یک هشتم ۱۸ سرزمین عراق را در بر گرفته است

ص: ۹

چندین رود کوچک؛ مانند غزاف، دیالی، خابور، زاب کبیر و زابصغیر جریان دارد، از این رو سرزمینی حاصلخیز و دارای کشاورزی گسترده است. عراق دشتهای و صحراهای بزرگ دیگری نیز دارد که بخش عمده غرب و جنوب غربی این کشور را در بر گرفته و این سرزمینها قسمتی از صحرای بزرگ «بادیه الشام» را تشکیل می دهد. گفتنی است که اروندرود نیز مرز مشترک ایران و عراق در منطقه جنوب ایران است.

پیشینه تاریخی عراق

اشاره

عراق دارای پیشینه تاریخی بسیار کهن بوده و یکی از قدیمی ترین تمدنهای بشری را در خود پرورانده و جای داده است؛ از این رو، در جای جای عراق آثار تاریخی و باستانی متعلق به دوره های گوناگون؛ از هزاران سال پیش از تولد حضرت مسیح علیه السلام تا پس از ظهور اسلام را می توان دید، سیر تاریخی حکومتها و خاندانهای حاکم بر عراق بدین شرح است:

۱- سومریان (۴۵۰۰ ق. م - ۲۳۰۰ ق. م)

در این دوره، ملت سومر در بخش جنوبی عراق و در دو سمت رودخانه های دجله و فرات سکونت داشته اند و بنا بر کاوشهای باستانشناسان، این قوم که نژاد آنها

ص: ۱۰

همچنان مورد تردید است، دارای تمدن کشاورزی قابل توجهی بوده و چندین شهر را به نامهای: «ارک»، «اریدو»، «لاجش» و جزاینها پایه‌ریزی کرده بودند. پایتخت این سلسله حاکم، شهر باستانی «اور» بوده است. سومریان بر اثر حملات جنگجویان اکدی از میان رفتند.

۲- اکدیان (۴۵۰۰ ق. م - ۲۳۰۰ ق. م)

همزمان با حکومت سومریان در جنوب عراق، در میانه عراق سلسله دیگری از مردمان سامی نژاد زندگی می‌کردند و دارای شهرهای آبادی همچون: «بورسیبا»، «کیش»، «نفر»، «اجاده» و جز اینها بودند و همواره بر سر تصاحب زمینهای کشاورزی با دولت جنوبی خود به نزاع بر می‌خاستند تا آنکه در سال ۲۷۵۰ ق. م مردی به نام «سرجون اکدی» در میان آنان به قدرت رسید و توانست با جنگها و حملات خود سومریان را نابود و سرزمینهای آنان را تصاحب کند، لیکن ملت شکست خورده سومری بار دیگر توانست اکدیان را در حملات خود شکست دهد.

پس از آن حاکمان سومری و اکدی به توافق رسیدند و در سال ۲۵۰۰ ق. م، کشور یکپارچه‌ای به نام «اکد و سومر»، که تمامی میانه و جنوب عراق را در بر می‌گرفت، به پا داشتند.

۳- ایلامیان (عیلامیان)

اینان مردمانی بودند که در منطقه کوهستانی

ص: ۱۱

شمال خوزستان زندگی می کردند و پایتختشان شهر شوش بود. دارای دولتی مقتدر و جنگجویانی دلیر بودند. سربازان ایلامی در سال ۲۳۲۰ ق. م به سرزمین اکدیان حمله ور شدند و پس از اشغال پایتخت آنان، پادشاه اکدی را به اسارت خود در آوردند و بتدریج نفوذ و سیطره خود را بر سر تا سر میانه و جنوب عراق گسترش دادند.

۴- بابلیان (۲۲۰۰ ق. م)

یکی از قبایل سامی به نام «عموریان» که همواره در کناره های دریای مدیترانه سکونت داشتند، به منظور دست یابی به منابع آب و کشاورزی، به سمت شرق حرکت کرده و سرزمینهای میانی عراق را به اشغال خود در آوردند و پایتخت خود را شهر بابل (در نزدیکی حله کنونی) قرار دادند. دهها سال میان عموریان و ایلامیان جنگها در گرفت و همچنان ادامه داشت تا آنکه ششمین پادشاه عموری با قدرت تمام به جنگ ایلامیان رفت و پس از شکست دادن ارتش آنان، شهر شوش پایتخت ایلامیان را به اشغال خود درآورد و بدین ترتیب امپراتوری عظیم خود را پایه ریزی کرد که از آن پس به نام «امپراتوری بابلیان» شهرت یافت. او شهر بابل را به اوج عظمت و شکوه و جلال رسانید که امروزه آثار آن زینت بخش موزه های جهان است.

ص: ۱۲

۵- آشوریها (۱۳۰۰ ق.م - ۶۰۶ ق.م)

یکی از قبایل سامی آشوریان هستند که در سال ۳۰۰۰ ق.م به شمال عراق هجرت کردند. آنان نخست جزو قلمرو سومریان و سپس بابلها قرار گرفتند. مردمان این قوم به شجاعت و جنگجویی شهرت داشتند؛ و به همین جهت نیروی نظامی دو حکومت پیشین را تشکیل می دادند. آنها پس از ضعف دولت بابلها، نخست ایالات اطراف خود و سپس بابل را اشغال کردند و همچنان به توسعه امپراتوری خویش مشغول بودند تا آنکه در سال ۸۰۰ ق.م سرتاسر عراق و سرزمینهای شرق دریای مدیترانه و شمال آن را تا حدود ارمنستان در سیطره خود داشتند. پادشاه «سرجون دوم» و فرزندش «سنحاریب» یکی از مشهورترین پادشاهان این امپراتوری بودند.

۶- کلدانیها (۶۰۶ ق.م - ۵۳۹ ق.م)

پس از ضعف امپراتوری آشور، در نتیجه شورش مردمان تحت فرمان آنها در ایالات دوردست و اختلافات داخلی، یکی از قبایل سامی به نام «کلدو» که در جنوب عراق به دامداری مشغول بود، سر به شورش برداشته و با سربازان آشوری به نبرد برخاست. و سرتاسر جنوب عراق را اشغال نمود و سپس شهر بابل را به تصرف درآورد و آنگاه به همراه پادشاه ماد، پایتخت آشوریان را مورد حمله قرار داد و پس از اشغال آن، سرزمینهایشان را میان قوم خود تقسیم کرد. کلدانیها در سال ۶۰۶ ق.م

ص: ۱۳

آشوریه‌ها را نابود ساختند و دولت بابلیان جدید را در شهر بابل پایه‌ریزی کردند.

یکی از مشهورترین پادشاهان آنان به نام «نَبُوکَدَنْصِیر» یا «بُخت نصر» بود که ۴۰ سال پادشاهی نمود و مصریان را شکست داد و پایتخت یهودیان (اورشلیم) را تسخیر و ویران کرد و هزاران یهودی را به اسارت گرفت و به بابل آورد. در دوران این پادشاه علم ریاضیات و نجوم پیشرفت فراوانی کرد و تقسیم شبانه‌روز به ۲۴ ساعت و هر ساعت به ۶۰ دقیقه و هر دقیقه به ۶۰ ثانیه، و تعیین ماههای خورشیدی و قمری و پیش‌بینی خسوف و کسوف و جز اینها، از اکتشافات این دوره است.

۷- مادها و پارسها (۵۳۹-۳۳۱ ق. م)

دو قوم ماد و پارس همراه قوم پارت از نژاد آریایی بوده و جمعاً اقوام ایرانی را تشکیل می‌دادند. مادها در غرب و پارسها در جنوب ایران سکونت داشتند. ابتدا مادها دولتی تشکیل دادند و سپس به رهبری کورش دولت هخامنشی را بنیادگذاری کردند. این دولت با غلبه بر عراق، آسیایصغیر و مصر توانست دولتی مقتدر و ثروتمند را در مناطق مذکور تأسیس کند. داریوش هخامنشی نیز پس از کورش یکی از مقتدرترین شاهان هخامنشی است. پایتخت این دولت تخت‌جمشید بوده است. دولت مزبور با حمله اسکندر مقدونی از بین رفت.

ص: ۱۴

۸- یونانیها (۳۳۱-۲۴۷ ق. م)

اسکندر کبیر پس از به قدرت رسیدن در یونان، به جنگ با ایرانیها شتافت و نخست آسیایصغیر را اشغال کرد و سپس در سال ۳۳۱ ق. م موفق شد و سرتاسر عراق را تحت سیطره خود در آورد. پس از مرگ اسکندر «سلوکی» به حکمرانی عراق رسید و دولت سلوکیان را در عراق ایجاد کرد که تا سال ۲۴۷ ق. م دوام یافت.

۹- پارتیان (۲۴۷ ق. م- ۲۲۶ م)

اینان یکی از اقوام آریایی ساکن در خراسان کنونی بودند که بتدریج متصرفات خود را توسعه دادند و عاقبت سلوکیان را از ایران و عراق راندند و خود جایگزین آنان شدند و شهر تیسفون را پایتخت خویش قرار دادند.

پارتیان ۴۷۳ سال حکومت راندند و عاقبت «آردوان» آخرین پادشاه آنان در سال ۲۲۶ م. توسط سلسله ساسانیان از میان رفت.

۱۰- ساسانیان (۲۲۶ م- ۶۵۲ م)

این امپراتوری چهار قرن عراق را در تصرف خود داشت و پایتخت آن شهر تیسفون بود، تا این که عاقبت در سال ۱۶ هجری ارتش اسلام لشکریان ایرانی را شکست داد و دین مبین اسلام وارد عراق و ایران گردید. در دوره حکمرانی ساسانیان، عراق پیشرفتهای فراوانی در زمینه‌های کشاورزی و شهرسازی کرد که بسیاری از آثار آن تا صدها سال بعد باقی بود.

دوره اسلامی

ارتش اسلام در سال ۱۴ یا ۱۵ ه. به فرماندهی سعد بن ابی وقاص به عراق حمله کرد و عاقبت طی چند سال جنگ، در سال ۱۶ هجری، ارتش ساسانی را شکست داد و عراق را به تصرف درآورد. از این تاریخ، عراق جزئی از متصرفات اسلامی گردید که خلیفه از مدینه بر آن حکم می‌راند. امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام برای نخستین بار در سال ۳۶ ه. شهر نوبنیاد کوفه را پایتخت خود قرار داد و از آنجا بر سرتاسر جهان اسلام حکم می‌راند.

امویان (۴۱-۱۳۲ ه.)

پس از شهادت امیرمؤمنان علیه السلام در سال ۴۰ ه. ق. و انتقال خلافت به امویان، عراق که مرکز آن دمشق بود، بخشی از امپراتوری امویان گردید و سیطره آنان بر عراق تا سال ۱۳۲ ه. ادامه یافت.

عباسیان (۱۳۲-۶۵۶ ه.)

پس از سقوط امویان، ابوالعباس سفاح نخستین خلیفه عباسی در سال ۱۳۲ ه. ق. در شهر هاشمیه (نزدیک کوفه) اعلان خلافت عباسی نمود. ۳۷ خلیفه عباسی، ۵۲۴

ص: ۱۶

سال از عراق بر جهان اسلام حکومت راندند، و سرانجام آخرین خلیفه عباسی، مستعصم بالله در سال ۶۵۶ ه. ق. هلاکوخان مغول شکست خورد و از بین رفت.

ایلخانیان (۶۵۶-۷۳۸ ه. ق.)

پس از مرگ هلاکوخان، عراق از سوی جانشینان او که «ایلخانیان» نامیده می‌شدند، به مدت ۸۰ سال اداره شد. برخی از ایلخانان مسلمان بودند و عاقبت، سلسله آنان توسط شیخ حسن جلائری منقرض گردید.

جلائریان (۷۳۸-۸۱۳ ه. ق.)

این خاندان مدت ۷۵ سال بر عراق حکومت راندند.

آق قویونلو و قراقویونلو (۸۱۳-۹۱۴ ه. ق.)

این دو ایل ترک تبار، مدت یک قرن در عراق حکومت کردند.

صفویان (۹۱۴-۹۴۱ ه. ق.)

شاه اسماعیلصفوی در سال ۹۱۴ ه. ق. بغداد را فتح کرد. و پس از او فرزندش شاه تهماسب تا سال ۹۴۱ ه. ق.

عراق را جزو متصرفات خود داشت. در این سال عراق از سوی سلطان سلیمان قانونی، پادشاه عثمانی، مسخر گردید. البته در دوران

سلطنت شاه‌عباسصفوی (در سال ۱۰۳۳) عراق بار دیگر به تصرفصفویان درآمد و تا

ص: ۱۷

سال ۱۰۴۹ ادامه یافت. در این سال سلطان مراد چهارم، خلیفه عثمانی، بغداد را فتح کرد و عراق را به تصرف خود درآورد. عثمانیان (۱۰۴۹-۱۳۳۵ ه. ق.).

عراق عملاً از سال ۹۴۱ ه. بجز در سالهای ۱۰۳۲ تا ۱۰۴۹ ه. ق. و در دوره سلطنت نادرشاه افشار در سال ۱۱۴۶ ه. ق. که مدت کوتاهی عراق را تسخیر نمود، همواره جزئی از ولایات حکومت عثمانی بود و توسط والیان منصوب از سوی دربار عثمانی اداره می‌شد. سیطره آنان بر عراق تا جنگ جهانی اول ادامه یافت.

انگلیسیها (۱۹۱۷ م-۱۹۲۴ م)

ارتش عثمانی پس از شکست سخت خود از ارتش انگلستان، به سوی ترکیه عقب‌نشینی کرد و در روز ۱۱ آوریل ۱۹۱۷ میلادی لشکریان فاتح به سرکردگی «ژنرال مود» وارد بغداد شدند و بدینگونه عراق جزو متصرفات بریتانیا قرار گرفت. دولت ملی عراق

در سال ۱۹۲۰ میلادی ملت عراق به رهبری عالمان و مراجع دینی در عتبات، قیام و انقلاب گسترده‌ای را بر علیه ارتش اشغالگر انگلستان آغاز کرد که ۶ ماه ادامه داشت و به تضعیف نفوذ انگلیسی‌ها در عراق انجامید و آنان را

ص: ۱۸

و ادار به قبول خواست مردم در تشکیل دولت ملی عراق کرد. این جنبش در تاریخ عراق به نام «ثورة العشرين» شهرت دارد. در پی این قیام، دولت انگلستان فیصل سومین فرزند شریف حسین امیر مکه را به عنوان پادشاه عراق برگزید و مراسم تاجگذاری او در روز عید غدیر سال ۱۹۲۱ م. در بغداد انجام پذیرفت. رژیم سلطنتی عراق تا سال ۱۹۵۸ م. بر عراق حکومت راند. دولت جمهوری عراق در سال ۱۹۵۸ م. سرهنگ عبدالکریم قاسم اقدام به کودتای نظامی کرد و رژیم سلطنتی را سرنگون نمود و آنگاه رژیم جمهوری را در عراق برقرار ساخت که تا به امروز ادامه دارد. [\(۱\)](#)***

عکس جغرافیای عراق

۱- - اطلاعات تاریخی این بخش برگرفته از کتاب: «العراق قدیماً و حدیثاً، عبدالرزاق الحسینی، چاپ ششم، بغداد، مطبعة المثنی» می باشد

اماکن زیارتی و سیاحتی عراق

سرزمین عراق یکی از کهن‌ترین تمدنهای بشری از آغاز تاریخ تا دوران اسلامی را در خود جای داده است، از این رو در جای‌جای عراق می‌توان مراکز دینی و مذهبی و باستانی فراوانی را یافت که ما در دو بخش: «مراکز دینی و زیارتگاههای مذهبی» و «آثار تاریخی و باستانی» به معرفی آن می‌پردازیم:

بخش اول مراکز دینی و زیارتگاههای مذهبی

اشاره

عراق نخستین کشوری بود که از سوی لشکریان مسلمان در سال ۱۶ ه. ق. فتح گردید و به دستور خلیفه دوم، دو شهر بصره و کوفه پایه‌ریزی و بنیاد نهاده شد. امیر مؤمنان علیه السلام نیز که برای سرکوب نمودن غائله جمل از مدینه به عراق آمده بود، شهر کوفه را تا پایان عمر مرکز حکومت قرار داد. بعد از آن نیز عباسیان پس از دستیابی به خلافت اسلامی، نخست شهر هاشمیه (در نزدیکی کوفه)

ص: ۲۰

و بعد شهر بغداد و سپس شهر سامرا و مجدداً بغداد را پایتخت خود برگزیدند. از این روست که در جای جای این سرزمین، مدفن و آرامگاه امامان بزرگوار شیعه، صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله، تابعین، امامان مذاهب سنی، رؤسای فرقه‌ها و گروه‌ها و طوایف دیده می‌شود.

در این نوشته با توجه به اهمیت جایگاههای زیارتی، نخست به حریمهای مطهر امامان معصوم علیهم السلام پرداخته، آنگاه مزارهای دیگر شهرها را معرفی خواهیم کرد.

ص: ۲۱

نجف اشرف**اشاره**

این شهر که در ۱۶۰ کیلومتری جنوب غربی بغداد و در کناره دشت بی‌آب و علف‌سحرای شام (بادیه‌الاشام) واقع است؛ دارای آب و هوای بسیار گرم و زمینی خشک و کم‌آب می‌باشد. در منابع شیعه، روایات فراوانی درباره فضیلت و قداست سرزمین نجف آمده است، به همین جهت هر مؤمنی آرزوی زیارت این سرزمین و زندگی و دفن شدن در آن را دارد؛ زیرا بنا به گفته روایات، هر کس در این سرزمین مدفون شود، از عذاب قبر در امان است.

امروزه این شهر مرکز یکی از استانهای عراق و از شهرهای مهم این کشور بشمار می‌رود. جایگاههای زیارتی این شهر عبارتند از:

۱- حرم مطهر امیرالمؤمنین علی علیه السلام

آستان مقدّس حضرت علی علیه السلام در مرکز شهر قرار دارد که از یک گنبد طلایی عظیم و یک گنبد خانه و رواقهای متعدد و یکصحن، با برخی ضمائم تشکیل شده است. نخستین ساختمان حرم مطهر در دوران هارون‌الرشید عباسی بنا گردید و پس از آن همواره در حال تجدید و عمران و توسعه بوده است. ساختمان امروزی از آثار صفویه است. گنبد عظیم و ایوان

ص: ۲۲

روحبخش آن، به دستور نادرشاه افشار با خشتهای طلایی

عکس شماره ۱ مرقد امیر مؤمنان علیه السلام

نمای بیرونی آستان مقدّس مولای متّقیان علیه السلام

تزیین شده. آئینه کاری حرم به وسیله هنرمندانی از اصفهان در سالهای دهه چهل شمسی انجام گرفت. قبر مطهر حضرت، درونصندوقی از خاتم و ضریحی نقره‌ای قرار دارد؛ صندوق خاتم از ساخته‌های دوران شاه اسماعیلصفوی است و از نفایس روزگار بشمار می‌رود.

ضریح مطهر توسط هنرمندان هندی و چینی در

ص: ۲۳

سال ۱۳۴۵ ه. ق. در هند به همت رهبر شیعیان اسماعیلی

عکس شماره ۲ مرقد امیر مؤمنان علیه السلام

ضریح مطهر امام علی علیه السلام

ساخته و تقدیم حرم مطهر گردیده است. گرداگرد مرقد منور را از چهار سو رواق در بر گرفته است که همگی به زیباترین شکل توسط هنرمندان ایران تزیین یافته است.

حرم مطهر دارای صحن بسیار بزرگ و دلگشایی است که اطراف مرقد مطهر را در بر گرفته است. اینصحن از ساخته‌های دوران صفوی است که نمای آن با کاشیهای

ص: ۲۴

خشتی زیبایی تزئین یافته و دارای دو ویژگی منحصر بفرد است:

نخست آن که: در تمام فصول سال، هنگام ظهر شرعی، سایه از سمت شرق از میان می‌رود.

دوم آن که: همواره نخستین اشعه آفتاب هنگام بامداد از میان بازار بزرگ شهر گذشته و پس از عبور از دروازه‌صحن به ضریح مقدس می‌تابد.

در گردهاگردصحن مطهر اتاقهایی قرار دارد که همگی آرامگاه بزرگان است. صحن دارای چهار دروازه اصلی است که بزرگترین آنها در سمت شرق واقع شده و به «باب الذهب» شهرت دارد. دومین دروازه در سمت شمال قرار گرفته و به «باب الطوسی» معروف است.

تصویر ص ۶۲ کتاب «دلیل السیاحه...»

در ضریح مطهر امام علی علیه السلام

سومین دروازه در جنوب است به نام «باب قبله» و چهارمین آن در سمت غرب واقع شده و به «باب سلطانی»

ص: ۲۵

مشهور است.

حرم مطهر، دارای برخی بیوتات ضمیمه است که عبارتند از:

الف- مسجد عمران بن شاهین، که در دالان منتهی به باب الطوسی قرار گرفته است. این مسجد کهن، از بناهای عمران بن شاهین، حاکم جنوب عراق در نیمه قرن چهارم هجری است.

ب- مسجد خضراء، در زاویه شمال شرقی صحن است که دارای تاریخ کهن می‌باشد. این مسجد در سال ۱۳۸۵ ه. به طرز زیبایی بازسازی گردید و دهها سال یکی از مراکز اصلی تدریس در حوزه علمیه نجف بشمار می‌رفت.

ج- تکیه بکتاشیهها، این تکیه در دوره حاکمیت عثمانیان بر عراق ساخته شده و محل تجمع و برگزاری مراسم صوفیان بکتاشی تُرک بوده است. ساختمان این تکیه که امروزه به انبار آستانه تبدیل شده در شمال غرب صحن واقع است.

د- مسجد بالاسر، در دالان سمت غربی صحن قرار گرفته و در محراب آن قطعاتی از کاشیهای خشتی متعلق به قرن ششم هجری به چشم می‌خورد.

۲- قبرستان وادی السلام

این قبرستان یکی از مقدسترین گورستانهای مسلمانان و شیعیان است و در روایات آمده:

ص: ۲۶

«هر مؤمنی در شرق یا غرب جهان دیده از جهان بر گیرد به روح او ندا می‌رسد که به وادی السلام ملحق شو» و بدین منظور فرشته‌ای است به نام «مَلَكُ نَقَالَه» که ارواح مؤمنان را از سرتاسر جهان به این گورستان می‌آورد.

۳- مقام حضرت حَبَّت (عج)

این مقام گورستان وادی السلام قرار دارد و

عکس شماره ۳/۲ مقام حضرت حَبَّت

مقام امام زمان (عج)

جایگاه مقدسی است که به آن حضرت نسبت داده می‌شود. از این رو مردم به زیارت و نماز گزاردن در آن می‌پردازند.

۴- آرامگاه حضرت هود و حضرت صالح علیهما السلام

این آرامگاه در بخش آغازین گورستان وادی السلام واقع شده است. بنابر روایات این دو پیامبر در این

ص: ۲۷

سرزمین مدفون‌اند.

عکس شماره ۱۴

آرامگاه حضرت هود و صالح علیهما السلام

۵- مقام حضرت زین‌العابدین علیه السلام

بنا به گفته روایات، جایگاهی است که امام سجّاد علیه السلام هنگام زیارت قبر جدّ خود، در آنجا به نماز ایستاده است، و این مقام در مغرب شهر نجف واقع است.

۶- صافی صفا

مسجدی است که گفته می‌شود امیر مؤمنان علیه السلام در آنجا نماز گزارده و در گوشه‌ای از آن مدفن یکی از یاران حضرت قرار دارد.

۷- مسجد حنانه

این مسجد در محله‌ای بدین نام، در میانه بزرگراه نجف- کوفه قرار دارد، و جایی است که بنا بر گفته

ص: ۲۸

روایات، هنگامی که سر امام حسین علیه السلام در آن قرار داده

عکس شماره ۱۲

مسجد حنّانه در نجف اشرف

شده، به ناله پرداخته و یا تعظیم کرده است؛ از این رو به حنّانه مشهور است.

۸- آرامگاه کُمیل بن زیاد نَخعی

این آرامگاه در میان بزرگراه نجف- کوفه قرار گرفته و

عکس شماره ۱۳

آرامگاه کُمیل بن زیاد نَخعی

ص: ۲۹

دارای صحن وسیع و گنبد بزرگی است. کمیل از یاران باوفای حضرت علی علیه السلام بود و دعای کمیل که حضرت آن را به وی آموخت، مشهور است.

۹- آرامگاه شیخ طوسی

او که یکی از مشاهیر فقهای امامیه و مؤسس حوزه علمیه نجف است، در سال ۴۶۰ ه. وفات یافت و در خانه خود مدفون گردید، این مکان پس از مدتی تبدیل به مسجدی گردید که طی ده قرن گذشته یکی از مراکز تدریس حوزه نجف شمرده می شود. امروزه این مسجد به نام «جامع الشیخ الطوسی» در شمال حرم مطهر و به فاصله کوتاهی از آن قرار دارد و نیز در گوشه‌ای از این مسجد آرامگاه علامه آیه‌الله سید محمد مهدی بحر العلوم قرار گرفته که از مشاهیر علمای امامیه و متوفای ۱۲۱۲ ه. است.

۱۰- آرامگاه های دیگر در نجف

همانطور که پیشتر گذشت، نجف آرامگاه جمع بسیاری از عالمان بزرگ است که برخی از آنان عبارتند از:

- * علامه حلّی، در اتاقی که در راهروی جنب گلدسته شمالی قرار دارد، مدفون است.
- گفتنی است که قبر حاج آقا مصطفی خمینی رحمه الله در همین مقبره قرار دارد.
- * مقدس اردبیلی، در اتاقی که در ایوان طلا و جنب گلدسته جنوبی واقع شده، مدفون است.
- * سید محمد کاظم یزدی، قبر او در مقبره بزرگی

ص: ۳۰

است که در سمت شمالصحن مطهر قرار دارد.

* شیخ مرتضی انصاری، قبر وی درون اتاقی است که در سمت غرب راهرو و دالان باب القبله قرار دارد.

* میرزای نائینی، مدفون در دومین مقبره پیش از زاویه جنوبی است.

* آخوندخراسانی، در مقبره جنوبی واقع در دالان باب الذهب قرار دارد. در نزدیک او مدفن فقیه مشهور میرزا حبیب الله رشتی و سید ابوالحسن اصفهانی واقع است.

* آیه الله بهبهانی، وی از رهبران مشروطیت بود که به دست مخالفان و عوامل بیگانه ترور شد. قبر او در دومین مقبره پس از دروازه باب السوق، به سمت شمال قرار گرفته است.

* علاوه بر این بزرگان، که دارای مقابر مشهوری هستند، درصحن و حجره های اطراف آن نیز گروه زیادی از شخصیت‌های دینی مدفون‌اند که برخی از آنان عبارتند از آیات عظام: سید محمد سعید حبوبی، شریانی، شیخ محمد حسن آشتیانی، سید ابوالقاسم خوبی، سید محمود شاهرودی، حاج آقا حسین قمی، شیخ الشریعه اصفهانی، سید عبدالحسین شرف الدین. آقا ضیاءالدین عراقی، شیخ محمد حسین غروی اصفهانی، حاج محمد حسین امین الضرب و جز اینها.

۱۱- مساجد مشهور نجف عبارتند از:

مسجد شیخ طوسی، که در کنار مقبره ایشان واقع است

ص: ۳۱

و همچنان محل تدریس اساتید حوزه نجف می باشد.

مسجد شیخ انصاری، مشهور به مسجد ترکها که امام خمینی قدس سره در آن به اقامه نماز جماعت و تدریس می پرداخت. مسجد هندی، که از مساجد بزرگ و مشهور نجف و یکی از مراکز تدریس در حوزه علمیه نجف و در کنار آن کتابخانه آیه الله حکیم و آرامگاه او قرار دارد.

مسجد خضراء، از مساجد مشهور نجف است که سالها محل تدریس در حوزه علمیه نجف بشمار می رفت.

مسجد جواهری، که به علت دفن مرحوم صاحب جواهر رحمه الله در آن، بدین نام مشهور است.

۱۲- مدارس دینی نجف

از آنجا که شهر نجف از ده قرن پیش تا کنون، بزرگترین حوزه دینی بوده است، مدارس بسیاری در آن به هدف سکونت و تدریس طلاب ساخته شده که مشهورترین آنها عبارتند از: مدرسه قوام، مدرسه آخوند، مدرسه سید یزدی، مدرسه قزوینی، مدرسه سلیمیه، مدرسه جامعه النجف الدینیة، مدرسه بخارائی، مدرسه بهسدر اعظم، مدرسه بادکوبی، مدرسه مهدیه، مدرسه آیه الله بروجردی، مدرسه ایروانی، مدرسه معتمد، مدرسه هندی، مدرسه شریانی، مدرسه خلیلی، و مدرسه یزدی.

۱۳- کتابخانه‌های نجف

- نجف شهری حوزوی و مرکز علم و عالمان بوده و هست و از این رو دارای کتابخانه‌های بسیار است که معمولاً در هر مدرسه کتابخانه‌ای وجود دارد، لیکن تعدادی از آنها مهمتر هستند که عبارتند از:
- * کتابخانه حیدریه، که تاریخ آن به قرن چهارم هجری و به دوره آل‌بویه می‌رسد و دارای نسخه‌های بسیار نفیس است، امروزه در یکی از حجراتصحن می‌باشد.
 - * کتابخانه امیر المؤمنین، که از سوی مرحوم علامه امینی (صاحب‌الغدیر) در محله حویث ساخته شد و آرامگاه آن مرحوم نیز در جوار آن است.
 - * کتابخانه آیه الله حکیم، که در مجاورت مسجد هندی است. آرامگاه آن مرحوم در گوشه‌ای از مسجد قرار دارد.

ص: ۳۳

کوفه

اشاره

شهر کوفه نخستین شهر اسلامی است که در سال ۱۷ ه. ق. به دستور خلیفه دوم و به دست سعد ابن ابی وقاص سردار فاتح عراق و ایران در بخش میانی عراق ساخته شد. این شهر در آن روزگار از موقعیت سوق الجیشی مهمی برخوردار بود و از سویی با صحرا و حجاز اتصال داشت و نیز شاخه‌ای از رودخانه فرات مرز شمالی شهر را تشکیل داده و همجواری آن با شهر باستانی حیره و کشتزارها و نخلستانهای گسترده که منابع غذایی ارزشمندی برای مردمان داشت بر موقعیت شهر می‌افزود.

کوفه برای نخستین بار در سال ۳۶ ه. ق. پایتخت دولت اسلامی گردید و این هنگامی بود که امیرالمؤمنین علی علیه السلام برای جنگ جمل، مدینه منوره را به قصد عراق ترک کرد. بعدها بتدریج بر اهمیت شهر افزوده شد و یکی از مراکز مهم علمی و سیاسی جهان اسلام گردید و جمعیت آن را که بیشتر ایرانیان تشکیل می‌دادند، افزون بر یک میلیون نفر دانسته‌اند.

امروزه شهر کوفه موقعیت پیشین خود را از دست داده و به عنوان یک بخش از توابع شهر نجف شمرده می‌شود و فاصله دو شهر هشت کیلومتر است که تقریباً به یکدیگر متصل می‌باشند. این شهر به علت موقعیت

ص: ۳۴

جغرافیایی اش، از آب و هوای ملایم و خنک تر از نجف بر خوردار است.

جایگاههای زیارتی کوفه:

۱- مسجد جامع کوفه:

یکی از چهار مسجد مهم و مقدس جهان اسلام (پس از مساجد مکه، مدینه و بصره) است. این مسجد نخستین ساختمان شهر جدید التأسيس کوفه در سال ۱۷ هـ.. بود.

مسجدي است مربع به طول ۱۱۰ متر و عرض ۱۱۶ متر، صحنی وسیع و بدون سقف و دیواری عظیم و مرتفع دارد؛ همانند برج و باروهای شهرهای کهن، که در دوران عضدالدوله دیلمی ساخته شده است. این مسجد گنجایش چهل هزار نفر را دارد.

عکس شماره ۹/۱

نمای بیرونی مسجد جامع کوفه

جایگاههای مقدس درون مسجد کوفه:

* ستونها و محرابهای هفت گانه، این محرابها، محلّ نماز

ص: ۳۵

گزاردن برخی از معصومان و پیامبران علیهم السلام می‌باشد.

- * دکه‌القضاء، سکویی است که بنابر روایات، جایگاه قضاوت حضرت امیرالمؤمنین بوده است و در شمال شرقی مسجد قرار دارد.
- * بیت الطشت، در مجاورت دکه‌القضاء است و جایگاهی است که در آن یکی از معجزات حضرت علی علیه السلام به وقوع پیوست که تفصیل آن در «مفاتیح الجنان» آمده است.
- * محراب امیرالمؤمنین، که محل شهادت آن حضرت نیز عکس شماره ۳ محراب امیرالمؤمنین علیه السلام محراب و مکان ضربت خوردن امیر مؤمنان علی علیه السلام

ص: ۳۶

می‌باشد. این محراب در میانه دیوار جنوبی مسجد قرار دارد و در سمت راست آن جایگاه شبستان بزرگ دیگری است که بنا بر برخی روایات، آنجا محراب و محل شهادت علی علیه السلام است.

* محل به گل نشستن کشتی نوح، که فضای گودی است در میانه مسجد. بنا بر روایات، کشتی حضرت نوح علیه السلام پس از مدت‌ها سرگردانی، در این نقطه به خشکی رسیده است.

* باب الثعبان (یا دروازه اژدها)، یکی از دروازه‌های نخستین و کهن مسجد کوفه است که در میانه دیوار شمالی مسجد قرار دارد و در اینجا یکی از معجزات امیرالمؤمنین علی علیه السلام ظاهر شده است.

۲- حرم مسلم بن عقيل:

آرامگاه حضرت مسلم، این شخصیت والا مقام، در

تصویر ش ۱۴ (کیهان)

گنبد مزار مسلم بن عقیل رحمه الله از ضلع شرقی مسجد کوفه
بیرون باروی مسجد کوفه و در سمت جنوب شرقی آن قرار

ص: ۳۷

دارد که به وسیله راهرو کوتاهی از مسجد می‌توان به درون صحن آن قدم نهاد. حرم حضرت مسلم علیه السلام فضای وسیعی در شرق مسجد کوفه را در بر گرفته و از گنبد طلایی بزرگ و چندین رواق و شبستان و ایوان تشکیل شده است.

۳- آرامگاه هانی بن عروه:

در برابر حرم حضرت مسلم و در سمت شمالی

عکس شماره ۹/۲

مزار هانی بن عروه رحمه الله

ص: ۳۸

صحن او قرار دارد. وی از شیعیان با وفا و میزبان و هم‌رزم مسلم بن عقیل در کوفه بود و به همراه او به شهادت رسید.

۴- آرامگاه مختار بن ابی عبیده ثقفی:

وی سرداری است که پس از واقعه کربلا به قیام پرداخت و انتقام خون آن شهدای بزرگوار را از قاتلان آنان ستاند و آنان را به جزای اعمالشان در این دنیا رسانید.
قبر او در گوشه شبستانی در حرم حضرت مسلم، از سمت جنوب قرار دارد.

۵- خانه امیرالمؤمنین علیه السلام:

این خانه در اصل منزل مسکونی امّ هانی، خواهر علی علیه السلام بوده که حضرت پس از انتقال به کوفه آن را منزل تصویرش ۱۶ (کیهان)
خانه امیر مؤمنان علیه السلام در کنار مسجد کوفه
خود قرار داد. این خانه در بیرون مسجد کوفه و در زاویه جنوب غربی آن قرار دارد. ساختمان کنونی آن گرچه

ص: ۳۹

قدیمی نیست لیکن در محلّ همان خانه حضرت ساخته شده است.

۶- آرامگاه میثم تمار:

وی یکی از یاران با وفا و فداکار امیرالمؤمنین علی علیه السلام بود که بر اثر پایداری در ایمان به آن حضرت به شهادت رسید، امروزه آرامگاه او در فاصله ۳۰۰ متری از مسجد کوفه و در آغاز بزرگراه نجف- کوفه قرار دارد.

عکس شماره ۹

مزار میثم تمار رحمه الله

۷- قصر دار الاماره؛ یا مقر والی کوفه:

این ساختمان کهن ترین ساختمان اسلامی در عراق بشمار می رود و به دست سعد ابن ابی وقاص در سال ۱۷ هـ پس از ساختمان مسجد کوفه ساخته شد. دار الاماره ساختمانی است مربع شکل به ابعاد ۱۱۰ / ۳۶ متر و ۱۱۰ / ۲۴ متر که امروزه تنها پایه ها و برخی دیوارهای

ص: ۴۰

فروریخته آن باقی مانده است. این قصر یکی از ساختمانهای عبرت انگیز روزگار است. در آن قصر مسلم به شهادت رسید و سر مبارک امام حسین علیه السلام و شهدای کربلا- به نمایش گذاشته شد و سپس سرهای قاتلان آن بزرگواران از سوی انتقام گیرندگان به نمایش در آمد. آنگاه ظالمان دیگری سرهای این انتقام گیرندگان را بردند و در آن به نمایش گذاشتند؛ فاعتبروا یا أولى الأبصار.

۸- مسجد سهله:

یکی از مساجد مبارک شهر کوفه است، و روایات فراوانی در فضیلت عبادت در آن مسجد آمده است. این تصویر ش ۱۱ (کیهان) مسجد سهله در کوفه

مسجد در فاصله دو کیلومتری غرب مسجد کوفه واقع است و از صحنی وسیع به ابعاد ۱۴۰ متر و ۱۲۵ متر با دیواری مرتفع تشکیل گردیده و در آن محرابهای متعددی

ص: ۴۱

قرار دارد که منسوب به معصومان علیهم السلام می‌باشد و در میانه سمت جنوب مسجد جایگاه بزرگی است که بر روی گنبدی قرار دارد و به «مقام حضرت حجت علیه السلام» مشهور است.

۹- مسجد صَعَصَعَة بنصُوحان:

صعصعه یکی از یاران با وفای امیرالمؤمنین علیه السلام بود. این مسجد که عبادتگاه وی است، در نزدیکی مسجد سهله قرار دارد.

۱۰- مسجد زید بنصعصعه:

این مسجد مبارک نیز در نزدیکی مسجد پیشین قرار دارد.

۱۱- مقام یونس علیه السلام:

این جایگاه که امروزه شکل و هیئت مسجد دارد، در میان عامه مردم به غلط به آرامگاه حضرت یونس بن متی علیه السلام شهرت یافته است. در قسمتی از گنبد خانه آن، محرابی است که گفته می‌شود امیر مؤمنان علیه السلام در آنجا نماز گزارده است. این مقام امروزه در کنار رودخانه فرات و در فاصله یک کیلومتری از مسجد کوفه واقع است و بنا بر برخی روایات، حضرت یونس در این جا از شکم نهنگ بیرون انداخته شد. باید افزود که آرامگاه حضرت یونس علیه السلام در شهر موصل بر بلندای تپه‌ای قرار دارد و

ص: ۴۲

دارای گنبد و صحن و سرا است.

۱۲- آرامگاه ابراهیم الخمر:

او ابراهیم فرزند حسن مُثَنّی فرزند امام حسن مجتبی علیه السلام است، قبر او در سمت مغرب قبر میثم تمار در محله‌ای به نام «حَیّ کِنْدَه» می‌باشد. او جد سادات طباطبایی است.

ص: ۴۳

شهر کفل

این شهر که در فاصله ۳۵ کیلومتری شمال شرق کوفه و در مسیر بزرگراه نجف- بغداد قرار دارد شهر کوچکی است و نام خود را از قبر حضرت ذی‌الکفل علیه السلام که یکی از بزرگان پیامبران بنی اسرائیل است و در این شهر مدفون شده، بر گرفته است. تصویر ص ۵۲ (کتاب)

نمای بیرونی آرامگاه ذی‌الکفل پیامبر علیه السلام
نام این پیامبر حزقیل یا حزقیال است و به علت آنکه کفالت قوم یهود را در دوران اسارت در بابل به عهده داشت بدین نام معروف گردید. این پیامبر نزد قوم یهود از مقام والایی برخوردار است؛ زیرا توانست تورات حضرت موسی علیه السلام را پس از آتش گرفتن هیکل حضرت

ص: ۴۴

سلیمان در اورشلیم از سوی بخت نصر، مجدداً بازنویسی کند. تا سالهای پیش از دهه پنجاه میلادی، هر ساله در ماه حزیران، هزاران یهودی برای زیارت آرامگاه او به این شهر کوچک می آمدند و به مدت یک هفته مراسم مذهبی انجام می دادند. ساختمان آرامگاه از دوران مغول است و دارای گنبدی است مخروطی و کنگره دار. در قسمتی از آرامگاه، مسجدی کهن با گلدسته ای برافراشته از همان دوران وجود دارد. در گوشه و کنار این آرامگاه، قبور بسیاری از بزرگان یهود دیده می شود.

در مدخل جنوبی شهر و در میان نخلستانها، آرامگاه رُشید هَجَری یکی از یاران و شاگردان با وفای امیرالمؤمنین علی علیه السلام قرار دارد. وی در دوران معاویه به جرم پایداری در دوستی و محبت به امیرالمؤمنین، به دستور او به شهادت رسید.

ص: ۴۵

کربلا

مقدس‌ترین شهر عراق پس از نجف اشرف کربلا است و آن تربتی است که اجساد پاک و غرقه به خون شهیدان عاشورا و به ویژه سرور آنان و سید جوانان اهل بهشت، ابا عبدالله الحسین علیه السلام و برادر با وفا و بزرگوارش ابو الفضل العباس را در خود جای داده است.

تاریخ شهر کربلا در دوران اسلامی از هنگام شهادت امام حسین علیه السلام آغاز می‌شود و از آن هنگام تا کنون، این شهر همواره در جان و روح و روان شیعیان و مؤمنان بوده و روز به روز بر آبادانی و وسعت آن افزوده شده است. مهمترین زیارتگاههای کربلا عبارتند از:

۱- حرم امام حسین علیه السلام، که به همراه حرم ابوالفضل العباس علیه السلام و فضاهای پیرامون این دو جایگاه، هسته مرکزی شهر را تشکیل می‌دهند. حرم مطهر بیش از دو متر از سطح شهر پایین‌تر است؛ از این رو تعداد زیادی پله زائران را از دروازه‌ها به درون صحن هدایت می‌کند.

ساختمان کنونی حرم از ساخته‌های دوره صفوی و عثمانی و قاجار است. حرم مطهر از گنبدی بزرگ و مطلقاً تشکیل شده که بر روی گنبد خانه‌ای وسیع و چندین رواق و یک مسجد بزرگ و صحنی فراخ است که تمامی این مجموعه را در بر می‌گیرد. گنبد طلا از ساخته‌های

ص: ۴۶

دوران صفویه است و طلاکاری آن به دستور آغامحمدخان

عکس شماره ۱۶

نمای بیرونی حرم مطهر امام حسین علیه السلام

قاجار انجام گرفته است. درزیر گنبد، ضریح نقره‌ای و بزرگ و چند ضلعی قرار دارد که قسمت عمده فضای گنبدخانه را اشغال کرده و درون آن قبر مطهر امام حسین علیه السلام و دو فرزندش علی اصغر و علی اکبر جای دارد. در سمت شرق ضریح مطهر حضرت، فضایی است که در جنوب آن پنجره‌ای نقره‌ای قرار دارد. اینجا آرامگاه قسمت اعظم شهیدان واقعه کربلا است که همگی آنان پیرامون آن پنجره و فضاهای اطراف پراکنده و مدفون هستند.

گرداگرد گنبدخانه را چهار رواق در بر گرفته است.

حرم مطهر دارای ایوانی است که قسمتی از آن با خشتهای طلا پوشیده شده و بخشهای دیگر آن با کاشی مُعَرَّق و نفیس اصفهان تزیین یافته است. سقف بلند ایوان را مجموعه‌ای از ستونهای مرمرین، تراش هنرمندان اصفهانی نگاه داشته است.

ص: ۴۷

۲- قتلگاه؛ جایگاهی است در نزدیکی آرامگاه

تصویر ش ۱۳ (کیهان)

مقتل امام حسین علیه السلام (گودال قتلگاه)

حیب بن مظاهر اسدی که بنا بر گفته روایات، امام حسین علیه السلام در آنجا به شهادت رسید و بعدها به جایگاه کنونی منتقل شد و دفن گردیده‌اند.

۳- تلّ زینبیه؛ درفاصله ۲۰ متری از سمت غربصحن مطهر، تپه‌ای به ارتفاع ۵ متر وجود دارد که امروزه بر روی آن اتاقی ساخته شده است، این تپه به نام «تلّ زینبیه» یا تپه حضرت زینب علیها السلام مشهور است و بنا به نقل مورخان، تپه‌ای بوده است که در روز عاشورا حضرت زینب بر

ص: ۴۸

روی آن می‌رفته و از سیر وقایع جنگ آگاهی می‌یافته‌اند.

عکس شماره ۵/۱

تلّ زینیه

۴- حرم منور و پاک ابوالفضل العباس علیه السلام؛ این حرم در فاصله ۳۵۰ متری شمال شرقی حرم امام حسین علیه السلام قرار گرفته و دارای قبه و بارگاه شکوهمندی است که جسد پاک این سردار رشید و یار وفادار امام حسین علیه السلام را در بر گرفته است. ساختمان دارای گنبدی طلایی است که بر روی گنبد خانه‌ای کوچکتر از حرم امام حسین علیه السلام قرار

ص: ۴۹

دارد. گِرداگرد قبر مطهر را چهار رواق و صحن فراخ و
عکس شماره ۵

نمای بیرونی حرم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

وسعی به همراه ایوان زیبا در برگرفته است. ضریح زیبای آن حضرت به دستور مرحوم آیه‌الله العظمی حکیم در سال ۱۹۶۵ میلادی در اصفهان ساخته شد.

۵- آرامگاه حبیب بن مظاهر اسدی؛ او یکی از شهدای روز عاشورا است که در سن ۸۰ سالگی به یاری امام حسین علیه السلام شتافت و شهید گردید و در فاصله ۱۰ متری از ضریح مطهر و در رواق جنوب غربی مدفون است و دارای ضریح کوچکی است.

۶- آرامگاه سید ابراهیم مجاب؛ وی امام زاده والا- مقام و عظیم الشأن و دارای نسل مبارکی است. او ابراهیم فرزند محمّد العابد فرزند امام موسی بن جعفر علیه السلام است که در این بقعه مطهر دفن شده است و بنا به نوشته مورّخان، بسیاری از سادات و بزرگان پیرامون او مدفونند. آرامگاه او در رواق حرم مطهر و در گوشه شمال

ص: ۵۰

غربی آن است.

۷- در سرتاسر صحن و حجره‌های گرداگرد آن و رواقها، بسیاری از بزرگان در طول تاریخ دفن شده‌اند، برخی از این حجره‌ها به نام شخصیتی که در داخل آن دفن شده، مشهور است؛ همچون آخرین مقبره‌ای که در جنوب سمت مشرق قرار دارد و مدفن بسیاری از علمای دین می‌باشد که مشهورترین آنها مرحوم آیه‌الله میرزا محمد تقی شیرازی است که در سال ۱۹۲۰ میلادی، رهبری انقلاب مردم بر ضد دولت انگلیس را بر عهده داشت. از دیگر مشاهیر مدفون در این بقعه مطهر، میرزا محمد تقی خان امیر کبیر است که پس از به قتل رسیدنش در کاشان، به کربلا منتقل و در مقبره‌ای در رواق شرقی حرم مطهر دفن گردید، همچنین قاجاریه نیز در رواق شمالی، دارای مقبره‌ای هستند که جمعی از آنان در آنجا مدفونند.

۸- خیمه گاه؛ در جنوب صحن مطهر امام

تصویر ۱۵ / ۲

محل خیمه گاه کاروان امام حسین علیه السلام

ص: ۵۱

حسین علیه السلام و در فاصله ۲۵۰ متری واقع است. (بنابه نقل مورّخان، محلّ برافراشته شدن خیمه‌ها و چادرهای سید الشهداء علیه السلام و یاران او بوده است). امروزه جایگاه خیمه‌ها را با ساختمانسازی به تصویر کشیده‌اند.

۹- مقام حضرت مهدی علیه السلام؛ در میان نخلستانهای کرانه رودخانه فرات که این شاخه رودخانه به نام «نهر علقمه» مشهور است، از شمال کربلا می‌گذرد و آن جایگاهی است منسوب به حضرت حجّت علیه السلام که مردم در آن به نماز می‌پردازند.

۱۰- حُرّ؛ و آن شهرکی است در جنوب غربی کربلا که در فاصله ۹ کیلومتری از شهر واقع شده و نام آن برگرفته از نام حرّ بن یزید ریاحی است. او در روز عاشورا

تصویر ۱۵/۳

حرم حرّ بن یزید ریاحی رحمه الله

یکی از فرماندهان لشکر عبیداللهّ زیاد بود ولی بعدها توبه کرد و به لشکر حق پیوست و تا پای جان ایستاد و به شهادت رسید و در این موقعیت دفن گردید. امروزه

ص: ۵۲

آرامگاه او، که از ساخته‌های شاه اسماعیلصفوی است، در ایصحن و رواق و گنبد کاشی‌کاری است و مؤمنان فوج فوج به زیارت قبرش می‌شتابند.

۱۱- آرامگاه الأخرس بن الکاظم علیه السلام؛ وی محمد ابن ابی‌الفتح أخرس، از نوادگان حضرت موسی بن جعفر علیه السلام است که بقعه‌اش در حومه کربلا، در محله‌ای به نام «الأبتر» قرار دارد.

۱۲- آرامگاه ابن حمزه؛ وی نواده امیر المؤمنین و از امام زادگان والا مقام است. آرامگاهش در آغاز بزرگراه کربلا- طویریج قرار دارد.

۱۳- آرامگاه عون بن عبدالله؛ در نسبت این امام زاده تردیدهایی وجود دارد که آیا وی همان عونی است که در کربلا شهید شد و یا نواده امام حسن علیه السلام است؟ امروزه وی دارای بقعه و بارگاه باشکوهی در ۱۱ کیلومتری شمال غربی کربلا- و در آغاز بزرگراه کربلا- بغداد می‌باشد. این امام‌زاده بسیار مورد توجه مردمان عراق و دارای نذر مجربی است؛ از این رو همواره مزار او مملو از زائر و نذورات آنان است.

۱۴- آرامگاه طفلان مسلم؛ این آرامگاه در راه کربلا- بغداد، در حومه شهر مسیب قرار دارد.

این دو کودک به نامهای محمد و ابراهیم، فرزندان حضرت مسلم ابن عقیل هستند که پس از شهادت پدرشان به شهادت رسیدند، آرامگاه این دو کودکصحن و سرای باشکوهی داشته و بر قبر هر یک گنبد و ضریحی

ص: ۵۳

قرار دارد.

عکس شماره ۱۵ / ۴

آرامگاه طفلان حضرت مسلم علیه السلام

۱۵- آرامگاه ابن هاشم؛ وی از نوادگان حضرت موسی بن جعفر علیه السلام است که در سال ۷۴۵ هـ. وفات یافت و آرامگاهش امروزه در کویری واقع در شمال غربی کربلا- می باشد. قبر او دارای صحن و سرای بزرگی است و در میان اعراب بیابان گرد بسیار معروف است و آنان همواره بدو پناه آورده و نذر می کنند.

۱۶- آرامگاه ابن فهد حلی؛ او از فقهای امامیه است و قبرش در غرب خیابان «باب القبله» درون مسجدی به نام او قرار دارد.

۱۷- حسیته های کربلا؛ با توجه به این که کربلا شهری زیارتی است و سالیانه صدها هزار مسلمان از سرتاسر کشورهای شیعه نشین برای زیارت به این شهر مقدس مشرف می شوند، از این رو بسیاری از مردم شهرهای گوناگون به ساختن حسیته و زائرسرا

ص: ۵۴

پرداخته‌اند که مهمترین حسینیته‌ها از آن ایرانیان است؛ همانند حسینیته تهرانیها، اصفهانیها، مازندرانی‌ها، قمی‌ها و آذربایجانیها، و ده‌ها حسینیته دیگر که قسمت عمده این مراکز در سالهای اخیر منهدم و ویران گردیده است.

۱۸- مدارس دینی کربلا؛ کربلا دارای حوزه علمیه کهن و مهمی است؛ از این رو مدارس دینی فراوان در کربلا دیده می‌شود که مهمترین آنها عبارتند از:

مدرسه هندیّه، مدرسه حسن خان، مدرسه آیه‌الله بروجردی، مدرسه بادکوبه، مدرسه کریم‌خان، مدرسه مجاهد، مدرسه بُقعّه، مدرسه حسینیته، مدرسه شریف العلماء، مدرسه سلیمیّه و ...

ص: ۵۵

کَظْمِین**اشاره**

این شهر سوّمین شهر مقدّس عراق پس از نجف و کربلا است و در شمال غربی بغداد و در سمت غرب رودخانه دجله قرار گرفته که تنها عرض رودخانه دجله آن را از بغداد جدا می‌کند. نام این شهر برگرفته از نام مبارک حضرت کاظم علیه السلام است و از آنجایی که در این حرم حضرت موسی بن جعفر علیه السلام (/ کاظم) و نواده او حضرت محمد بن علی علیه السلام (/ جواد) مدفون می‌باشند شهر به نام این دو تن با غلبه دادن نام اشهر که کاظم است، «کاظمین» نامیده شده است.

تصویر ش ۲۵ (کیهان)

نمای بیرونی حرم امام موسی بن جعفر و امام جواد علیهما السلام

حرم مطهر، مرکز این شهر را تشکیل می‌دهد و دروازه‌های مجموعه وسیع حرم به خیابانها و محله‌های

ص: ۵۶

اصل شهر گشوده می‌شود. حرم کاظمین از ویژگی‌هایی برخوردار است که در کمتر حرمی می‌توان دید؛ نخست آنکه دو تن از امامان معصوم درون یک ضریح مدفونند، از این رو ضریح نقره‌ای آنان بزرگ و بخش مهمی از فضای زیر گنبد را در بر گرفته است و دیگر آنکه حرم مطهر دارای دو گنبد طلایی یکسان و چهار گلدسته می‌باشد. همچنین حرم مطهر دارای سه ایوان زیبا و بزرگ با سقفهای بلند است که ستونهایی تنومند آن را در بر گرفته و با کاشی و آینه تزئین شده است.

پیشینه شهر کاظمین به سال ۱۴۵ هـ. باز می‌گردد. در این سال جعفر فرزند منصور عباسی در گذشت و در گورستان این منطقه مدفون گردید و پس از او جمعی از قریشیان از آن جمله دو امام معصوم علیهما السلام در این گورستان به خاک سپرده شدند و همواره به نام «مقابر قریش» مشهور بوده است. لیکن بعدها به تدریج نام این بقعه به نام امروزی آن شهرت یافت.

مراکز زیارتی این شهر عبارتند از:

۱- حرم مطهر؛

ساختمان کنونی حرم از ساخته‌های دوره آغازین صفویه و اضافات دوره‌های بعدی است. معماری و هنر دوره صفویه، از ایوانهای زیبا و کاشی کاریهای معرق نفیس و آینه کاریهای بدیع در آن به وضوح قابل مشاهده است. حرم مطهر دارای دو گنبد طلایی است که هر یک بر روی بقعه یکی از دو امام علیهما السلام

ص: ۵۷

قرار گرفته است. در زیر دو گنبد فضای مربع مستطیل است که میانه دو دیوار شرقی و غربی را دو ستون عظیم در برگیرنده گنبدها اشغال کرده است؛ یک ضریح نقره‌ای قبر دو امام را با دو صندوق خاتم نفیس در بردارد؛ با ورود از ایوان جنوبی، به نخستین رواق و سپس به درون حرم و گنبد خانه نخست در برابر قبر مطهر حضرت موسی بن جعفر علیه السلام قرار خواهیم گرفت و در پشت سر ایشان قبر مطهر حضرت جواد علیه السلام قرار دارد. پیرامون حرم چهار شبستان بزرگ قرار گرفته و رواقهای جنوبی و غربی هر یک به ایوانی زیبا و بزرگ راه دارد. مجموعه حرم و رواقها را سه صحن وسیع در بردارد که صحن غربی به نام «صحن قریش» می‌باشد. برج و بارو و دروازه‌های هفت گانه صحن با معماری زیبای آن و کاشی کاری نفیس پراکنده در سردرها و کتیبه‌ها چشم بیننده را می‌نوازد.

برج و بارو و دروازه‌های هفت گانه صحن که با توجه به معماری زیبای آن و کاشی کاری نفیس پراکنده در سردرها و کتیبه‌ها چشم بیننده را می‌نوازد، از ساخته‌های مرحوم فرهاد میرزای قاجار (عموی ناصر الدین شاه) می‌باشد.

برخی بیوت و ضمایم حرم مطهر:

* مسجد صفوی؛ این مسجد از ساخته‌های شاه اسماعیل صفوی است که پس از تسخیر عراق آن را به سبک ساختمانهای عراقی ساخت. مسجد از زیبایی خاصی برخوردار است که حس تحسین بیننده را در برابر

ص: ۵۸

عظمت ستونهای ضخیم و طاقهای قوسی آن برمی‌انگیزد و دارای گنبد کاشی‌کاری بسیار کوتاهی است که به زحمت می‌توان آن را از درون صحن دید. در جنب محراب و منبر کهن مسجد، پنجره‌ای به درون رواق شمالی حرم مطهر باز شده است که از میان آن، ضریح مطهر قابل مشاهده است.

* آرامگاه خواجه نصیر الدین طوسی؛ وی از بزرگان جهان علم و دانش و از مشاهیر دانشمندان است که دوست و دشمن بر جلالت قدر و عظمت مقام او اتفاق نظر دارند. او در سال ۶۷۲ ه. درگذشت و در گور یکی از خلفای بنی‌العباس که در جوار حرم مطهر کنده و آماده شده بود مدفون گردید. بر روی قبر او ضریح فولادی و کهن قرار دارد.

* آرامگاه شیخ مفید، که در مشرق رواق جنوبی قرار دارد. وی از بزرگان شیعه و فقها و متکلمان چیره‌دست و توانا بود که در سال ۴۱۳ ه. درگذشت. بر روی قبر او ضریح فولادی و کهن قرار دارد و بر بالای قبرش، بر روی مرمر، قطعه شعری است که امام زمان علیه السلام در رثای فوت او سروده است:

لاصوت الناعی بفقدك إنه يوم علی آل الرسول عظیم

* آرامگاه ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه؛ از بزرگان و فقها و محدثین امامیه است. وی در سال ۳۶۸ ه. درگذشت و آرامگاهش در مشرق رواق جنوبی به همراه

ص: ۵۹

قبر شیخ مفید است.

* آرامگاه جمع کثیری از وزرا، فقها و اعیان، که برخی از مشاهیر آنان عبارتند از:

موسی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر علیه السلام (وی یمن را در دوران مأمون تسخیر نمود و مردم را به امامت حضرت رضا علیه السلام دعوت کرد). معزالدوله آل بویه، جلال الدوله آل بویه، وزیر مهلبی، عمید الجیوش، فخرالدوله دیلمی، مشرف الدوله دیلمی، ابن حمدون، ضیاء الدین ابن الأثیر، ابن الناقد، ابن العلقمی، فرهاد میرزا، آیه‌الله سید حسنصدر و گروهی دیگر از این خانواده، سید هبه‌الدین شهرستانی و ...

* آرامگاه سید مرتضی و سید رضی، این دو برادر از اعیان و مشاهیر و بزرگان امامیه در قرن پنجم هجری بشمار می‌آیند. قبر این دو تن در دو ساختمان جداگانه بیرونصحن مطهر و در نزدیکی یکدیگر در جنوب شرقی دیوارصحن قرار دارد.

* قبر ابویوسف قاضی، وی در سال ۱۶۶ ه. به منصب قضاوت در بغداد پایتخت خلافت بنی‌العباس برگزیده شد و نخستین کس در اسلام است که به عنوان «قاضی القضاة» شهرت یافت. قبر او در جنوب شرقیصحن مطهر، درون یکی از حجره‌ها می‌باشد.

۲- مسجد براتا؛

از مساجد کهن و مبارک شیعه است که در میانه راه

ص: ۶۰

کاظمین- بغداد در محله‌ای به همین نام واقع است. بنابر روایات تاریخی، امیرالمؤمنین علیه السلام هنگام بازگشت از جنگ با خوارج در نهروان، در این مکان نماز خوانده است. شیعیان از دیرباز در این مسجد تجمع نموده و به عبادت می‌پرداخته‌اند.

۳- مسجد المنطقه؛

که در محله‌ای به همین نام واقع شده و به نام «مسجد العتیقه» هم شهرت دارد. بنا به گفته روایات، امیرالمؤمنین علیه السلام در یکی از سفرهای خود، در این مسجد نماز گزارده است.

ص: ۶۱

بغداد**اشاره**

شهر بغداد مشهورترین شهر جهان اسلام و پایتخت خلافت عباسیان بوده که پنج قرن بر بخش عظیمی از جهان اسلام حکمرانی نموده است. این شهر حوادث مهمی را به خود دیده و امروزه از میان ساختمانها و مساجد و مدارس و مقابر، تنها بخش اندکی از آن عظمت کهن را می‌توان دید که از سیلابها و آتش‌سوزیها و جنگ و غارتها جان سالم به در برده است.

مراکز زیارتی و دیدنی بغداد:

۱- آرامگاه نواب اربعه؛ اینان چهار تن از بزرگان و معتمدان شیعه در بغدادند که طی هفتاد سال دوران غیبتصغری، عهده‌دار ارتباط میان امام زمان علیه السلام و شیعیان بوده‌اند و اموال و نامه‌های شیعیان را به امام و پاسخ آن حضرت را به آنها منتقل می‌نمودند. این چهار تن عبارتند از:

* عثمان بن سعید عَمَری. (اواخر قرن سوم)

* محمد بن عثمان بن سعید عَمَری، (در سال ۳۰۵ ه. درگذشت).

آرامگاه این پدر و پسر در یکی از میادین مهم و مرکزی شهر بغداد به نام «ساحه الخَلّانی»، درون مسجدی به نام «جامع الخَلّانی» قرار دارد. بر روی قبر آن دو،

ص: ۶۲

ضریحی نقره‌ای و گنبدی بلند با کاشیهای سبز برقرار است.

* حسین بن روح (متوفای سال ۳۲۶ ه.).

آرامگاه او در میان بازار کهن و قدیمی بغداد، معروف به «سوق العطارین» قرار دارد و دارای صحن و سرا و گنبد و ضریح است و زیارتگاه شیعیان می‌باشد.

* علی بن محمد سیمری (در سال ۳۲۹ ه.

در گذشت).

آرامگاه او درون بازار مشهور به «سوق الخفافین» کمی پایین‌تر از مدرسه المستنصریه قرار دارد.

۲- آرامگاه شیخ کلینی؛ وی بزرگترین محدث و روایت‌نگار شیعی بشمار می‌رود و کتاب «الکافی» او یکی از چهار کتب روایی شیعه می‌باشد. وی در سال ۳۲۹ ه. در بغداد در گذشت، امروزه مشهور میان مردم آن است که قبر وی در مسجد صفوی مشهور به تکیه مولوی خانه، در شرق بغداد (رصافه) و در نزدیکی پل شهدا می‌باشد.

۳- سلمان پاک (مدائن)؛ شهری است در چهل کیلومتری جنوب بغداد که نام آن برگرفته از نام جناب سلمان فارسی است که در سال ۳۶ یا ۳۷ ه. و هنگامی که امیر مدائن بود، در آنجا در گذشت و هم اکنون دارای آرامگاه باشکوهی است. در کنار وی، خدیفه بن الیمان، (یکی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله) نیز مدفون است. گفتنی است در فاصله کوتاهی از این بقعه، ایوان کسری

ص: ۶۳

قرار دارد.

عکس شماره بغداد ۲

آرامگاه سلمان فارسی رحمه الله

۴- آرامگاه ادریس الحسنى؛ وی نواده حسن مثنی فرزند امام حسن مجتبی علیه السلام است و امامزاده جلیل القدری است. قبر او در محله کراده واقع شده و دارای بقعه و بارگاه است و مردم بدو اعتقاد فراوانی دارند.

۵- قبر بشر حافی؛ وی از اعیان متصوفه است و بنا به نقل مورخان، مردی فاسق بود که لحظاتی چند شرف حضور امام کاظم علیه السلام را درک نمود و هدایت گردید. آرامگاهش در محله اعظمیه بغداد است.

۶- قبر بهلول؛ او پسرعموی هارون الرشید و از شیعیان پاک و وفادار بود و داستانهای او با منحرفین مشهور است. آرامگاهش در محله کرخ در نزدیکی قبر مشهور به «ست زبیده» می باشد.

۷- قبر سید سلطان علی؛ او علی بن اسماعیل فرزند امام صادق علیه السلام است و به گفته روایات، کسی است که

ص: ۶۴

سعایت عمویش حضرت موسی بن جعفر علیه السلام رازد هارون کرد لیکن بزودی به نفرین حضرت گرفتار آمد و به هلاکت رسید، گور او در «محلّه الفضل» در شارع الرشید بغداد است و سنیان برای او و برادرش محمد، مزاری ساخته‌اند.

۸- قبر قنبر علی؛ گفته می‌شود او خادم امام دهم علیه السلام بود. امروزه آرامگاهش در شرق بغداد در محله «قنبر علی» است. همان گونه که پیشتر گذشت بغداد علاوه بر زیارتگاههایی که از آنها نام بردیم، دارای مراکز دیدنی و تاریخی دیگری است که برخی از آنها عبارتند از:

* مدرسه مستنصریه، دانشگاهی است جهت تدریس علوم دینی مذاهب چهارگانه اهل سنت که به دستور مستنصر بالله عباسی در سال ۶۳۱ ه. ساخته شد و ساختمان آن تاکنون باقی است. این مدرسه نمایانگر نمونه مدارس آن دوره است و از ساختمان عظیم و بزرگ و شبستانها و اتاقهای تدریس فراوان برخوردار است.

امروزه این مدرسه در سمت شرق بغداد (رصافه) و در بازار خفافین، در نزدیکی پل الشهداء قرار دارد.

* جامع الصفویه، که امروزه به نام الأصفیة شهرت دارد و پیشتر به نام «دارالقرآن المستنصریه» مشهور بوده و همزمان با مدرسه المستنصریه ساخته شده است. این بنا در فاصله کوتاهی از مدرسه مستنصریه قرار دارد. در یکی از اتاقهای این مسجد که پنجره آن به بازار باز می‌شود، آرامگاه مرحوم شیخ کلینی و قاضی ابوالفتح کراچکی از

ص: ۶۵

بزرگان امامیه و متوفای سال ۴۴۹ ه. قرار دارد.

* قصر عباسی، و آن یکی از کاخهای دوره اخیر عباسیان در بغداد است که در سمت شرق بغداد و در نزدیکی رودخانه دجله قرار دارد. این کاخ دارای تالارها و ایوانهایی است با گچ‌بریهای زیبا و دیدنی.

* جامع الخفافین، مسجدی است باقیمانده از دوره عباسیان که در سال ۵۹۹ ه. به دستور زمرد خاتون ساخته شد. این مسجد در مجاورت مدرسه مشهور نظامیه است که توسط نظام‌الملک طوسی ساخته شده و هم اکنون اثری از آن باقی نمانده است.

* جامع الخلفا، این مسجد در میانه مشهورترین خیابان بغداد، که شارع الرشید نام دارد، قرار گرفته است.

اصل ساختمان کهن آن، که به دستور المکتفی بالله عباسی در سال ۲۹۰ ه. ساخته شده بود، از میان رفته است و تنها گلدسته آجری زیبای آن باقی مانده و ساختمان کنونی به سبک معماری آن دوره ساخته شده است.

* مسجد جامع الخلفا، مسجد رسمی خلفای عباسی بوده است که در آن مراسم نصب خلفا و خواندن فرمانهای مهم عزل و نصب و تشییع بزرگان کشور انجام می‌پذیرفته است.

* قبر ابوحنیفه، که پیشوای مذهب حنفی است. او نعمان بن ثابت کوفی است که جد او از مردم کابل بوده و در دوره‌ای، از شاگردان امامصادق علیه السلام بشمار می‌آمده است. وی در سال ۱۵۰ ه. درگذشت و در مقبره‌ای مشهور

ص: ۶۶

به «مقبره خیزران» که در شمال سمت شرقی دجله است دفن گردید. امروزه قبرش در نزدیکی پلی است که بغداد را به شهر کاظمین وصل می‌کند و خلفای عثمانیصحن و سرا برای او ساخته‌اند.

* قبر عبدالقادر گیلانی، وی مؤسس یکی از فرقه‌های تصوّف است که در گیلان به دنیا آمد و در بغداد به تحصیل پرداخت و در سال ۵۶۱ هـ. درگذشت و در یکی از مدارس بغداد دفن گردید. بعدها صوفیان معجزات و خرق عاداتی بدو نسبت داده و قبر او را توسعه و ترمیم نمودند. امروزه آرامگاه او در محله‌ای به نام «باب الشیخ» قرار دارد.

* قبر شیخ عمر شیه‌روردی، وی نیز یکی از صوفیان شافعی مذهب بود که در سال ۵۳۹ هـ. متولد و در سال ۶۳۲ هـ. درگذشت و در یکی از گورستانهای عمومی بغداد دفن گردید. معجزاتی به وی نسبت داده‌اند و عوام الناس برای اوصحن و سرایی ساختند. قبر وی امروزه در محله‌ای به نام «شیخ عمر» در شرق بغداد واقع است.

* قبر زبیده خاتون، در سمت غرب دجله «کرخ» گوری است منسوب به زبیده خاتون همسر هارون الرشید، گو این که برخی از محققان آن را از آن زمره خاتون دانسته‌اند که همسر خلیفه و مادر خلیفه عباسی الناصر لدین الله عباسی بوده است.

* قبر شیخ معروف کرخی؛ (متوفای سال ۲۰۰ هـ.)، وی از بزرگان متصوفه بغداد بوده است. آرامگاه او در

ص: ۶۷

نزدیکی قبر زبیده خاتون در محله کرخ می باشد.

* باب الطلسم، تنها دروازه باقیمانده از برج و باروی کهن بغداد است که در سمت شرق دجله (رِصافه) می باشد.

در شمال بغداد و در میانه بزرگراه بغداد- سامرا دو زیارتگاه وجود دارد که عبارتند از:

* حرم حضرت سید محمد، که در شهر بلد در ۸۰

عکس شماره ۱۵/۵

نمایی از مناره‌ها و گنبد حرم سید محمد رحمه الله

ص: ۶۸

کیلومتری شمال بغداد واقع است. و آن امامزاده عظیم الشان فرزند امام دهم حضرت علی الهادی علیه السلام است. مرتبه و مقام وی بگونه‌ای بود که تمامی شیعیان او را جانشین پدر بزرگوارش در امامت می‌دانستند، لیکن وی در سال ۲۵۲ ه. وفات یافت و در این بقعه مدفون گردید.

امروزه صحن و سرای وسیع و گنبد و گلدسته و حجره‌هایی، بقعه او را تشکیل می‌دهد. وی از احترام ویژه‌ای نزد مردم عراق برخوردار است، به گونه‌ای که کسی جرأت سوگند دروغ خوردن به نام او ندارد.

* آرامگاه ابراهیم اشتر، وی فرزند مالک اشتر سردار رشید اسلام است. خود ابراهیم نیز از سرداران شجاع امیرالمؤمنین و امام حسن علیهما السلام بود و در تمامی جنگها و پیکارها شرکت داشت و در جریان قیام مختار جنگ سختی با شامیان داشت و ابن زیاد را به هلاکت رساند. آرامگاه وی در سمت چپ بزرگراه بغداد- سامرا، پیش از شهر بلد قرار دارد و گنبد آبی برافراشته کاشی کاری او از دور قابل رؤیت است.

ص: ۶۹

سامرا

اشاره

شهر سامرا چهارمین شهر مقدس عراق است.

ساختمان این شهر که در ۱۲۴ کیلومتری شمال بغداد و در سمت شرق رودخانه دجله قرار گرفته، به سال ۲۲۱ هـ. باز می‌گردد. در این سال محمد المعتصم بالله فرزند هارون الرشید پایتخت خلافت را از شهر بغداد به سامرا منتقل ساخت و تا سال ۲۵۶ هـ. هشت خلیفه از این شهر حکمرانی و خلافت نمودند. در این سال المعتمد علی الله عباسی بار دیگر به بغداد بازگشت و آنجا را پایتخت خلافت قرار داد.

سامرا طی مدت سه دهه پایتختی، توسعه فراوانی یافت و تعداد زیادی از کاخها و تفریح‌گاهها و مساجد در این شهر ساخته شد. آنچه امروزه بر اهمیت این شهر می‌افزاید، قرار داشتن بقعه پاک دو امام معصوم و برخی از افراد خانواده ایشان می‌باشد. حرم مطهر امام دهم حضرت علی بن محمد الهادی علیهما السلام (تاریخ شهادت: سال ۲۵۴ هـ.) و امام یازدهم امام حسن بن علی عسکری علیهما السلام (تاریخ شهادت: ۲۶۰ هـ.) قلب شهر امروزی را تشکیل می‌دهد، این بقعه در دوران زندگانی دو امام علیهما السلام خانه مسکونی آنان بود، و پس از شهادت در آنجا دفن شده‌اند. نخستین ساختمان بر

ص: ۷۰

آرامگاه آنان، از قرن چهارم هجری است که تاکنون همواره تجدید و ترمیم شده و توسعه یافته است. این حرم مطهر دارای گنبدی است که یکی از بزرگترین گنبدها در جهان اسلام است، محیط این گنبدِ طلاییِ عظیم، ۶۸ متر است که در آن ۷۲ هزار کاشی طلا به کار رفته است. در دو سمت این گنبد دو گلدسته طلایی زیبا قرار دارد که هر یک دارای ۳۶ متر طول است.

سامرا ۱

ضریح مطهر امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام

گنبد کنونی در سال ۱۲۰۰ ه. بر جای گنبد کهنی که ناصرالدوله حمدانی در سال ۳۳۳ ه. آن را ساخته بود بنا گردید. در زیر گنبد حرم مطهر، ضریح نقره‌ای زیبایی قرار دارد که ساخته هنرمندان اصفهانی در سالهای دهه ۶۰ میلادی است. درون ضریح آرامگاه دو امام معصوم و «حکیمه خاتون» دختر حضرت جواد و عمه امام عسکری است که شاهد ولادت امام زمان «عج» بوده است. این بانو زنی پرهیزکار و مورد احترام چهار امام معصوم بوده است

ص: ۷۱

و دیگری «نرگس خاتون» همسر امام حسن عسکری علیه السلام و مادر امام زمان است. درون حرم و قسمتهایی از رواقها به طرز زیبایی آینه کاری شده و از یادگارهای ملک فیصل اول پادشاه هاشمی عراق است و به وسیله ایوانی فراخ و سقف دار بهصحنی که گرداگرد حرم را فرا گرفته راه می یابد. از ویژگیهای اینصحن آن است که فاقد حجره می باشد. در زاویه شمال غربیصحن مطهر، مجموعه ای متشکل از

تصویر ش ۲۱ (کیهان)

ضریح مطهر امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام

صحن و ایوان و مسجدی بزرگ با گنبدی کاشی کاری شده قرار دارد که به «مجموعه غیبت» مشهور است. در زیر این مجموعه زیرزمینی است که به «سرداب غیبت» شهرت دارد، و نیز این مجموعه بخشی از خانه مسکونی حضرت عسکری بوده است که در این زیرزمین به عبادت می پرداخته و پس از او محل اقامت امام زمان علیه السلام بوده است. این محل از دیرباز مورد توجه شیعه بوده است و از

ص: ۷۲

آن جهت که عبادتگاه سه امام بوده، از قداست

عکس شماره سامرا ۲

نمای بیرونی سرداب غیبت

و احترام ویژه‌ای برخوردار است. گفتنی است که به وسیله پله‌هایی می‌توان به زیرزمین رسید. فضای اصلی و کهن زیرزمین عبارت است از تالاری مربع مستطیل به ابعاد ۳*۵ متر. در شرق این تالار فضایی است که پنجره‌ای از چوب دارد و محل عبادت امام علیه السلام بوده است.

پنجره این نمازخانه یکی از با ارزشترین قطعات باقی‌مانده از دوران عباسیان است و دارای کتیبه‌ای کهن می‌باشد. این پنجره به دستور الناصر لدين الله عباسی (که از خلفای علاقمند به اهل بیت علیهم السلام بود) در سال ۶۰۶ ه. ساخته شده است. در کاشی‌کاری درون این بقعه نام ناصرالدین شاه قاجار ثبت شده است که در سفر عتبات خود به زیارت این جایگاه تشریف یافته است.

خداام سرداب در داخل این بقعه کوچک حفره‌ای تعبیه

ص: ۷۳

کرده‌اند و از آن به زائران خاک می‌دهند که فاقد هرگونه توجیه و دلیل شرعی است؛ کاشیکاریهای صحن و سردرهای ورودی از دوره قاجاریه است.

آثار تاریخی سامرا:

* مسجد جامع سامرا، به «جامع المتوکل» مشهور شده و از ساختمانهای یکی از پلیدترین خلفای عباسی؛ یعنی متوکل عباسی (۲۳۲-۲۴۷ ه.ق) است.

این مسجد یکی از عظیم‌ترین مساجد جهان اسلام در آن دوره بشمار می‌رفته. امروزه فقط مأذنه و دیوارهای آن باقی است که همین دو نیز دلیل بر عظمت این ساختمان است.

ابعاد دیوارهای مسجد ۱۶۰ * ۲۴۰ متر است آنچه بر اهمیت معماری این مسجد می‌افزاید گلدسته آن است که به «ملویه» شهرت دارد و در شمال برج و باروی مسجد و در فاصله ۲۵ متری آن ساخته شده است. ساختمان این گلدسته مخروطی شکل است که بر قاعده‌ای مربع به طول ۳۲ متر قرار دارد.

این مأذنه بر خلاف سنت تمام گلدسته‌ها، که راه رسیدن به بام آن از پله‌هایی است که درون مأذنه تعبیه شده، از بیرون آن می‌باشد؛ از این رو پله‌ها گرداگرد سطح بیرونی گلدسته را دور زده و به بام آن که در ارتفاع ۵۲ متری از زمین است می‌رسد.

بنا به روایت مورخان، متوکل مبلغ ۵ میلیون درهم

ص: ۷۴

برای ساختمان این مسجد هزینه کرده است.

تصویر ش ۷ (کیهان)

برج ملویه

* متوکلیه، شهر کهن سامرا است که از سوی متوکل عباسی ساخته شد و امروزه خرابه‌های این شهر در فاصله کوتاهی از شمال سامرا نمایان است. از ویژگی‌های این شهر، خیابان‌کشیهای منظم و مستقیمی است که نمونه آن در دیگر شهرها کمتر یافت می‌شود. در بخشی از این شهر

ص: ۷۵

مسجدی به نام «جامع ابی دُلف» وجود دارد.

* جامع ابی دلف، نمونه کوچکتر مسجد جامع متوکل است به ابعاد ۱۳۸ * ۲۱۵ متر با بارویی به ضخامت ۱/۶۰ متر. این مسجد دارای ۱۸ دروازه است. گلدسته این مسجد شبیه ملویه است، باین تفاوت که ارتفاع آن ۱۹ متر می باشد.

این مسجد به نام قاسم بن عیسای عَجَلی مشهور به اُبودلف (متوفای ۲۲۶ هـ) نامگذاری شده که از فرماندهان عباسی و از شیعیان معتقد بشمار می رفته است.

* قصرهای سامرا، خلفای عباسی که به سامرا نقل مکان کردند، همگی مشهور به فسق و فجور و برگزاری مجالس جشن و سرور و شادمانی بودند؛ از این رو، اقدام به ساختمان کاخهای سرسبز و خوش آب و هوای متعددی در جای جای این شهر و در کناره های رودخانه دجله کردند که امروزه تنها از آن کاخها دیوارهای فرو ریخته و ستونهای ویرانه باقی مانده است.

نام برخی از کاخها در سمت شمال غربی مسجد جامع متوکل و در شهر المتوکلیه:

قصر الجعفری، قصر العروس، قصر المختار، قصر الوحید، قصر الجعفری المٌحَدَث، قصر الغریب، قصر الصبح، قصر الملیح، قصر بستان الایتاخیه، قصر التلّ، قصر الجوسق، قصر برکوارا، قصر القلائد، قصر العُرد، قصر المتوکلّیه، قصر البهو، قصر اللؤلؤه و ...

بنابه روایت مورخان حداقل هزینه ساختمان هر یک از این قصرها، متجاوز از پنج میلیون درهم بوده است.

ص: ۷۶

حَلّه

اشاره

حَلّه شهری است در میانه عراق، در منطقه‌ای به نام «الفرات الأوسط» و آن در نیمه راه بغداد- نجف، به فاصله ۸۰ کیلومتر از بغداد، در سمت جنوب شرقی این شهر واقع است. این شهر کهن، یکی از مراکز مهم و حوزه‌های علمی شیعه است و بسیاری از بزرگان شیعه؛ مانند علامه حلی و محقق حلی از این شهر برخاسته‌اند و امروزه یکی از استانهای شیعه‌نشین مهم عراق است.

مراکز زیارتی و دیدنی شهر حله و حومه آن:

- ۱- حضرت حمزه؛ که به «حمزه الغربی» شهرت دارد، وی ابویعلی حمزه بن القاسم بن علی بن حمزه بن الحسن بن عبیدالله بن ابی الفضل العباس است. او از راویان حدیث و علمای بزرگوار شیعه بوده و آرامگاهش در روستای «مزیدیه» در نزدیکی حله می‌باشد. بر قبر او گنبد و ضریح و رواق و صحن بزرگی ساخته شده و زیارتگاه مردم است.
- ۲- حضرت قاسم؛ فرزند بزرگوار امام موسی بن جعفر علیه السلام و برادر تنی امام رضا و حضرت معصومه علیهما السلام است. او پس از شهادت پدرش از بغداد گریخت و در میان عشایر منطقه «سورا» در اطراف حله مخفی گردید و پس

ص: ۷۷

از وفات، در آرامگاه کنونی اش مدفون شد. امروزه قبر او زیارتگاه مردم است و صحن و سرا و بارگاه باشکوهی دارد و میان مردم به استجاب دعا و نذر مشهور است.

این دو امامزاده بزرگوار و صحیح النسب، مشهورترین امامزادگان در این منطقه هستند و شهرت این دو، به گونه‌ای است که نام شهر مدفن آنان، از نام اصلی به نام این دو تن تغییر یافته و در میان مردم به شهر حمزه و شهر قاسم مشهور شده است.

۳- مشهد ردّ الشمس، در آغاز بزرگراه کربلا- حله، بقعه‌ای است با گنبد مخروطی که بنا بر روایات تاریخی، امیرمؤمنان علیه السلام هنگام بازگشت از جنگ صفین در این بقعه نماز ظهر و عصر را پس از آن که آفتاب به اراده پروردگار و خواست حضرت از وضعیت غروب به ظهر بازگشت، بجای آورد. این جایگاه، پیشینه تاریخی کهنی دارد و تمامی مورخان و محدثان درباره آن سخن گفته و آن را یکی از معجزات آن حضرت شمرده‌اند.

۴- حَرّاقه: جایگاه و تپه‌ای است که حضرت ابراهیم علیه السلام را در زمان نمرود بر منجنیق نهادند و به آتش افکندند. امروزه فضای باز روبروی تپه بگونه‌ای است که گویی آثار افروختن آتش عظیم بر روی زمین نمایان است. این جایگاه در دهکده‌ای به نام «بُرس» در شمال حله واقع است.

۵- آرامگاه ابراهیم احمرالعینین؛ وی ابراهیم بن عبدالله المحض بن الحسن المثنی فرزند امام حسن

ص: ۷۸

مجتبی علیه السلام است. او عالم، عابد، زاهد و شجاع بود و در سال ۱۴۵ ه. بر علیه ابوجعفر منصور قیام کرد و به دست لشکریان او، پس از جنگ و خونریزی عظیمی به شهادت رسید و سر او را بریدند و به هاشمیه پایتخت منصور (در نزدیکی حلّه) آوردند. امروزه بر جایگاه سر او در هاشمیه، در نزدیکی روخانه «الجربوعیه» آرامگاهی ساخته‌اند.

۶- هاشمیه؛ و آن شهری است در نزدیکی حلّه که نخستین پایتخت عباسیان بوده است. در این شهر ابوالعباس سفاح و ابوجعفر منصور خلافت کردند و منصور پس از ساختمان بغداد بدانجا منتقل شد. دهها نفر از سادات جلیل‌القدر بنی‌الحسن علیه السلام به دست این دو تن در این شهر به شهادت رسیدند. برخی از آنها را از مدینه بدین شهر آورده و زندان نمودند و سپس در گورهای دسته جمعی دفن کردند و یا در دیوارها و ستونها جای دادند و بر آنها ساختمان بنا کردند.

۷- آرامگاه ابراهیم بن عبدالله المضر (در هاشمیه).

۸- قبر ابوالخیر (در دهکده عتایق).

۸- ابودمیعه، او محمد بن علی بن الحسین فرزند زید بن علی بن الحسین علیهما السلام است که آرامگاهش در «محلّه الطاق» است. وی امام زاده‌ای والامقام است و در سال ۱۴۰ ه. درگذشت که قبر او از زیارتگاههای مشهور شهر حلّه است.

۹- ابومحمد الحسن الأسمر، از نوادگان زید شهید

ص: ۷۹

است و آرامگاهش در روستای «زبید» در حومه حله قرار دارد.

۱۰- ابوجعفر محمدالأدرع، از نوادگان امام حسن مثنی است و آرامگاهش در روستایی در جنوب حله واقع است.

۱۱- اسماء بنت عمیس، او از زنان پیشتاز در اسلام است که به همراه شوهر خود جعفر بن ابی طالب به حبشه هجرت نمود و پس از شهادت حضرت جعفر، به همسری ابوبکر در آمد و محمد بن ابی بکر ثمره این ازدواج بود و پس از مرگ او و شهادت حضرت فاطمه علیها السلام همسر امیرالمؤمنین شد. آرامگاهی در حومه هاشمیه به او نسبت داده می شود. و در نزدیکی آن قبر فرزندش یحیی که از امیرالمؤمنین علی علیه السلام است، قرار دارد.

۱۲- اسماعیل طباطبا، نواده حسن مثنی فرزند امام حسن علیه السلام که آرامگاهش در هاشمیه است.

۱۳- حضرت ایوب، این پیامبر عظیم الشان از انبیای بنی اسرائیل است که در سرزمین عراق وفات یافت و آرامگاهش در چهار فرسنگی جنوب شهر حله به سمت کوفه، در منطقه ای به نام «الرارنجیه» قرار دارد.

۱۵- بکر بن علی بن ابی طالب، که در سال ۶۰ ه. قرار دارد.

درگذشت و آرامگاهش در جنوب شهر حله و در نزدیکی بزرگراه نجف- حله واقع است:

۱۶- جایگاه شهادت زید بن علی، که در سال ۱۲۰ ه. و پیرو قیام فراگیرش علیه خلفای جور به شهادت

ص: ۸۰

- رسید. دشمنان گور او را شکافته و جسدش را بیرون آوردند و سرش را بریدند و جسد مبارکش را آتش زدند. امروزه در جایگاه دفن نخستین او، آرامگاهی باشکوه ساخته شده و زیارتگاه مردم است. این جایگاه در مشرق شهر کفل می باشد.
- ۱۷- ابوالعباس سفاح، نخستین خلیفه عباسی است.
- مرگ او در سال ۱۳۶ ه. واقع شده و گور او درون مخروبه‌ای در شهر قاسم می باشد.
- ۱۸- عبدالله المحض، نوه امام حسن علیه السلام که در سال ۱۴۵ ه. زنده به گور گردید و آرامگاهش در هاشمیه است.
- ۱۹- عبدالله بن زید، برادر یحیی بن زید شهید است.
- آرامگاهش در ۱۷ کیلومتری شمال کفل در حومه هاشمیه است.
- ۲۰- عمران بن علی بن ابی طالب علیه السلام، بنا به نقل مورخان، او در جنگ نهروان مجروح و هنگام انتقال به کوفه در نزدیکی حله شهید و مدفون گردید. آرامگاهش در یک کیلومتری شمال حله است.
- ۲۱- عون بن علی، از امام زاده‌های مدفون در حومه شهر هاشمیه است.
- ۲۲- القاسم بن موسی الکاظم علیه السلام، آرامگاهش در جنوب شهر حله می باشد.
- ۲۳- محمد الدیباج و چهار تن دیگر، اینان گروهی از سادات بنی حسن علیه السلام هستند که در بقعه‌ای در هاشمیه

ص: ۸۱

مدفونند.

علاوه بر این امام زاده‌های جلیل القدر، دهها امام زاده دیگر در گوشه و کنار این منطقه پراکنده‌اند و شاید دهی نیست که در آن بقعه‌ای از امام زاده‌ای صحیح النسب نباشد. امروزه قبور این افراد در شهر هاشمیّه و پیرامون آن، زیارتگاه مؤمنان است.

آرامگاههای علما و فقها در شهر حلّه:

- ۱- ابن ادريس حلّی؛ او از بزرگان فقهای امامیه است و از وی کتاب مشهوری به نام «السرائر» بر جای مانده که خود نیز بدین نام شهرت یافته و به «صاحب السرائر» معروف است. ابن ادريس در سال ۵۹۸ هـ. درگذشت و آرامگاه باشکوهش اینک درون شهر حلّه واقع است.
- ۲- ابن حماد الواسطی؛ ابن حماد از بزرگان فقهای امامیه است که قبرش در «محلّه الجامعین» حلّه می‌باشد.
- ۳- ابن سعید حلّی؛ او شیخ نجیب‌الدین یحیی بن احمد حلّی، از فقیهان بزرگوار امامیه و نویسنده کتاب «جامع الشرائع» است. در سال ۶۸۹ هـ. در حلّه درگذشت و در خانه خود مدفون شد. آرامگاه وی امروزه در «محلّه الطاق» شهر حلّه قرار دارد و بر قبرش گنبد و سرایی ساخته‌اند. در پیرامون قبر او، آرامگاه گروهی از بزرگان شیعه نیز قرار دارد.

ص: ۸۲

۴- علاوه بر این بزرگان، آرامگاه جمع بسیاری از فقها و علمای دیگر نیز در حله قرار دارد که آرامگاه همگی دارای قبه و صحن و سراست؛ همانند:

- محقق حلی، نویسنده مشهور کتاب «شرایع الاسلام» (متوفای سال ۶۷۶ ه. و آرامگاهش مشهور است).
ابن العرندس در محله جیران.
شیخ احمد بن فهد الأحسائی (متوفای سالهای آغازین قرن نهم هجری) و قبر او در «محلّه الطاق» است.
ابن نما حلی که قبرش در «محلّه المهدیه» واقع است.
جمال الدین بن طاووس حلی (متوفای ۶۷۳ ه.) و قبرش در «محلّه الجبایین» است.
خلیفی الموصلی (متوفای سال ۸۵۰ ه.) که قبرش در حله مشهور است.
شرف الدین ابن طاووس که آرامگاهش در حله معروف و مشهور است.
شیخ ابوالحسن شفهنی حلی (متوفای نیمه قرن نهم) که قبر او در «محلّه المهدیه» حله است.
عبدالکریم ابن طاووس (متوفای ۶۹۳ ه.) قبر او در محلّه «باب النجف» حله قرار دارد.
علی بن طاووس (متوفای ۶۴۴ ه.) قبر او در «محلّه الجامعین» در حله است.

ص: ۸۳

بصره**اشاره**

بصره نخستین شهر اسلامی ساخته شده در عراق در سال ۱۴ ه. است. این شهر تاریخ اسلامی کهن دارد و نقش مهمی در تاریخ و علوم اسلامی ایفا کرده و مرکز یکی از مدارس مهم فقه و کلام و زبان عربی به شمار می‌رفته است.

مراکز دیدنی بصره:

- ۱- مسجد جامع بصره؛ که به «مسجد الامام علی علیه السلام» شهرت دارد و نخستین مسجد ساخته شده در عراق است. حضرت علی، امیرالمؤمنین علیه السلام پس از واقعه جمل در این مسجد نماز گزارد و درباره آن پیش‌گویی نمود که صدها سال بعد به وقوع پیوست و جزو غیب‌گوییهای آن حضرت شمرده می‌شود. امروزه از این مسجد، تنها قسمتی از گلدسته و باروی آن باقی مانده است.
- ۲- آرامگاه زید بن صوحان؛ او از یاران باوفای امیرالمؤمنین علیه السلام بود که در سال ۳۶ ه. در جنگ جمل به شهادت رسید. آرامگاهش در «کوت الزین» بصره قرار دارد.
- ۳- قبر حسن بصری؛ او از تابعین و مشایخ مشهور صوفیه است که در سال ۲۱ ه. در مدینه متولد گردید و در

ص: ۸۴

سال ۱۱۰ ه. در بصره در گذشت و بر گور او ساختمانی کهن از قرن هفتم با گنبدی مخروطی قرار دارد.

۴- ملاصدرای شیرازی؛ در یکی از اتاقهای پیرامون قبر حسن بصری، آرامگاه فیلسوف شهیر ملاصدرای شیرازی قرار دارد که در سفر حج در گذشت و در این بقعه دفن گردید.

۵- قبر زبیر بن عوام، او عمه‌زاده پیامبر صلی الله علیه و آله که در جنگ جمل شرکت فعال داشت لیکن در میانه جنگ پشیمان گردید و در هنگام فرار از میدان جنگ به دست مردی به نام «ابن الجُرموز» به هلاکت رسید. حکومت عثمانی برای گور او که در بیابان بود، ساختمانی ساخت که پیرامون آن، امروزه شهری است به نام «الزبیر» که در ۳۰ کیلومتری بصره قرار دارد.

*** افزون بر آنچه گذشت، سرزمین عراق، که مهد یکی از کهن‌ترین تمدنهای بشری و از پایگاههای نخستین اسلام و تشیع بشمار می‌رود، صدها اثر تاریخی و بویژه آرامگاههای امامزادگان والامقام و علما و سادات را در خود جای داده است. شاید کمتر روستایی در عراق باشد که در داخل یا پیرامون آن، زیارتگاهی وجود نداشته باشد که بخش عظیمی از آنها صحیح النسب و دارای تاریخی کهن می باشند.

بخش دوم آثار باستانی عراق

آثار تمدنهای باستانی، در سرتاسر شمال و بخش میانی و جنوب عراق پراکنده است. مهمترین این آثار عبارتند از:

- ۱- شهر آشور؛ در ۱۰۰ کیلومتری جنوب شهر موصل پایتخت شمال عراق و در سمت راست رودخانه دجله، خرابه‌های شهر آشور، پایتخت باستانی امپراتوری آشوریان قرار دارد. این شهر که قلعه آن در اثر کاوشهای باستان‌شناسان سر از خاک درآورده، امروزه به نام «قلعه شرقاط» مشهور است. علاوه بر این، تعدادی معبد و بویژه معبد با برج گردان آن، از شهرت ویژه‌ای برخوردار است.
- ۲- شهر کالح؛ این شهر دومین پایتخت امپراتوری آشوریان است که در سمت چپ رودخانه دجله و در فاصله ۳۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر موصل واقع است. خرابه‌های این شهر باستانی، امروزه به نام «خرائب نمرود» شهرت دارد و در نیمه قرن نوزدهم از زیر خاک بیرون آورده شد. از این شهر آثار باستانی مهمی بیرون آورده شده که بسیاری از قطعات آن زینت بخش موزه‌های جهان است.

ص: ۸۶

۳- شهر نینوا؛ و آن آخرین پایتخت امپراتوری آشوریان است که خرابه‌هایش در سمت چپ رودخانه دجله و در برابر شهر موصل کنونی قرار دارد؛ بگونه‌ای که هنگام ورود به شهر موصل باید از میان دیوارهای قطور برج و باروی آن گذشت. این شهر در سال ۱۰۸۰ ق. م.

پایتخت شد و به سرعت رو به توسعه پیش رفت و در آن آثار معابد و کاخها و قلعه‌های عظیم و مجسمه‌های خدایان باستانی را می‌توان دید.

۴- شهر حَضْرَه؛ این شهر که در آغاز یک پادگان نظامی بود، بعدها بتدریج به شهر مهمی تبدیل گردید. در قرن اول پیش از میلاد در ۱۴۰ کیلومتری جنوب غربی موصل و در دشت محصور میان دو رودخانه دجله و فرات ساخته شد. در این شهر امروزه آثار باستانی جالب توجهی را می‌توان دید که عبارتند از: قلعه‌های سنگی و کاخها و معابد و مقابر حکام و پادشاهان و مجسمه‌های خدایان و ...

۵- طاق کسری یا شهر تیسفون؛ آنجا پایتخت امپراتوری ساسانیان بوده و امروزه از آن پایتخت باعظمت و شکوه، تنها ایوان عظیم آن باقی مانده است. بر فراز آن، شکاف عمیقی را که به هنگام ولادت رسول خداصلی الله علیه و آله به وجود آمده است می‌توان مشاهده کرد. این طاق در ۳۰ کیلومتری جنوب بغداد و در سمت غرب رودخانه دجله قرار دارد. بلندی این طاق آجری ۳۰ متر و گشادی آن ۴۸ متر و قطر دیوارهای آن ۷ متر است و گفته

ص: ۸۷

می شود بلندترین طاق آجری جهان است.

تصویر ش ۱۹ (کیهان)

ایوان مدائن - طاق کسری

این شهر را، که عربها مدائن می نامند، از تشکیل چندین شهر به وجود آمده و این کاخ عظیم را نخست شاپور ذوالاکتاف در قرن سوم میلادی بنا نمود و بعدها انوشیروان آن را توسعه داد.

۶- شهر بابل؛ مشهورترین پایتخت دوران باستان عراق است. این شهر در سال ۲۳۵۰ ق. م. به وجود آمد و به علت موقعیت سوق الجیشی اش، همواره مورد توجه سلسله های حاکم در عراق قرار داشته، از این رو چندین بار پایتخت شد. این شهر تا سال ۵۳۸ ق. م. رونق داشت و در این سال به تسخیر کورش در آمد و بتدریج رونق و اعتبار گذشته خود را از دست داد. نام بابل «باب الله» یا «بیت الله» است که برگرفته از معبد مهمی است که در میانه این شهر ساخته شده بود و امروزه خرابه های آن دیده می شود. این شهر اینک در ۹۰ کیلومتری جنوب بغداد و

ص: ۸۸

در فاصله چند کیلومتری شمال شهر حله قرار گرفته است و دارای خیابانهای مستقیم و منظم است که با ماده‌ای شبیه قیر اسفالت شده است. خیابان اصلی شهر، که از دروازه شرقی آغاز و از میان شهر عبور می‌کند و به معبد بزرگ و کاخ ختم می‌گردد، همچنان پابرجاست و در دو سوی آن دیوارهای بلندی قرار دارد که با نقوش حیوانات اسطوره‌ای تزیین یافته است. گویند بهشت‌های هفت گانه بابل که یکی از عجایب جهان باستان بوده، در کناره این شهر قرار داشته که امروزه اثری از آن بر جای نمانده است.

۷- بورسیبا؛ در ۱۵ کیلومتری جنوب غربی شهر حله، به سمت نجف، تپه‌ای دست ساخت از آجر، به ارتفاع ۴۴ متر دیده می‌شود که به «برس نمرود» یا «برج نمرود» شهرت دارد و گفته می‌شود این تپه برج گونه جایگاهی است که از روی آن نمرود حضرت ابراهیم علیه السلام را به آتش افکند و در دشت روبروی این تپه، زمین بسیار وسیعی دیده می‌شود که همچون آجر پخته می‌باشد و گفته می‌شود بر روی این زمین آتش نمرود برای سوزاندن ابراهیم علیه السلام افروخته شده است.

۸- کاخ اخضر؛ در ۵۵ کیلومتری جنوب غربی شهر کربلا، ساختمان پادگان نظامی یا کاخ عظیمی دیده می‌شود که در قرن گذشته سالم از زیر خاک بیرون آورده شد. این ساختمان عظیم درون برج و باروی مربعی قرار دارد که طول اضلاع بارو ۱۷۰ متر و ارتفاع آن ۲۱ متر و قطر آن

ص: ۸۹

۴/۵ متر است و در چهار گوشه آن چهار برج عظیم دیده‌بانی قرار دارد.

درباره تاریخ این ساختمان، میان محققان اختلاف نظر وجود دارد، برخی آن را ساسانی دانسته و گروهی دیگر از ساخته‌های دوران عباسیان می‌دانند.

۹- شهر حیره؛ در چند کیلومتری شهر کوفه، آثار و خرابه‌های شهر حیره پایتخت پادشاهان مناذره قرار دارد.

این سلسله از پادشاهان دست‌نشانده امپراتوری ساسانیان بودند و از مرزهای غربی امپراتوری ساسانی دفاع می‌کردند. گفته می‌شود ساختمانهای کوفه پس از ظهور اسلام و فتح عراق از آجرهای این شهر ساخته شده است.

امروزه می‌توان آثار یک شهر کامل ولی مخروبه از خیابانها و کوچه‌ها و کلیساها و جز آن را در آن مشاهده کرد.

۱۰- اور؛ بنا به گفته باستان‌شناسان، این شهر که «اورکلدائیین» نام دارد کهن‌ترین شهر جهان بشمار می‌رود و در پنج هزار سال قبل از میلاد ساخته شده است.

این شهر امروزه در سمت غرب رودخانه فرات و در ۱۵ کیلومتری جنوب شهر ناصریه مرکز استان قادسیه قرار دارد و مهمترین آثار باقیمانده از آن دوران، برج زیگورات آن است که نخستین نمونه از این گونه برجها در جهان کهن می‌باشد.

ص: ۹۰

شماره ۱

نمای بیرونی خیمه گاه در کربلا

شماره ۲

قتلگاه امام حسین علیه السلام

ص: ۹۱

شماره ۳

ضریح شش گوشه مطهر امام حسین علیه السلام

شماره ۱۱

آرامگاه سید مرتضی در کاظمین

ص: ۹۲

شماره ۴

نمای بیرونی مقبره طفلان مسلم (رحمة الله عليهما)

شماره ۵

نمای داخلی مسجد کوفه (قسمت غرب مسجد)

ص: ۹۳

شماره ۶

آرامگاه حضرت هود و صالح علیهما السلام در قبرستان وادی السلام

شماره ۷

قبرستان وادی السلام در نجف

ص: ۹۴

شماره ۸

مسجد صعصعۀ بنصوهان

شماره ۹

مقبره شیخ طوسی رحمه الله در نجف

ص: ۹۵

شماره ۴

ضریح پاک حبیب بن مظاهر رحمه الله

ص: ۹۶

شماره ۱۲

مرقد مرحوم کاشف الغطاء

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت بر اساس رهنمودهای مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه ای مد ظله العالی و با پیروی از اوامر بنیانگذار نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی قدس سره، عهده‌دار وظایفی از جمله نیازسنجی، هدفگذاری، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی خرد و کلان جهت تحقق حج ابراهیمی و زیارت مطلوب است.

اجرای طرح‌های فرهنگی، آموزشی و سیاسی برای ابواب جمعی حج و زیارت، پاسخگویی به نیازهای معنوی، معرفتی و مذهبی زائران بیت‌الله الحرام و عتبات به ویژه از طریق جذب، سازماندهی و اعزام روحانیون و همچنین ارتباط مستمر با زائران و مسوولان حج دیگر کشورها در موسم حج و عمره و زیارت عتبات به منظور معرفی اسلام، تشیع و انقلاب اسلامی و طرح مسائل جهان اسلام از دیگر اهداف حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت است.

از دیگر اهداف این مرکز می‌توان به ارتباط با محافل و مراکز علمی و مذهبی کشورهای اسلامی و عربستان، تهیه و انتشار کتب، نشریات و دیگر محصولات مکتوب سمعی و بصری و همچنین سازماندهی ارتباطات عمومی و اطلاع‌رسانی در حوزه نمایندگی ولی فقیه اشاره کرد.

همچنین پرتال حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت به عنوان نخستین پایگاه تخصصی حج و زیارت، علاوه بر اینکه پاسخگوی حجم قابل توجه نیازهای مسافران سرزمین وحی، عتبات عالیات و سایر سرزمین‌های مقدس و اماکن متبرکه است، یک مرجع محتوایی و آموزشی در حوزه‌های حج و زیارت برای کاربران اینترنتی است.

پایگاه اطلاع‌رسانی حج تمامی قابلیت‌های یک رسانه دیجیتال برای ارائه نکات آموزشی به زائران اماکن مقدسه و متبرکه را به میدان آورده است. از کتابخانه تخصصی حج می‌توان به عنوان بخشی از ظرفیتی نام برد که این پایگاه در فضای مجازی ایجاد کرده است.

کتابخانه تخصصی حج، مرجعی است که اطلاعات، کتاب‌های الکترونیکی و مجموعه مقالات دو دهه گذشته بعثه مقام معظم رهبری را در خود جمع کرده و پاسخگوی نیازهای مطالعاتی پژوهشگران دینی، زائران حرمین شریفین و عتبات عالیات و ... است. علاوه بر این آخرین اخبار اختصاصی مربوط به حوزه حج و زیارت نیز در پایگاه اطلاع‌رسانی حج منتشر می‌شود. این پایگاه اولین خبرگزاری تخصصی حج و زیارت است.

پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، دارای بخش‌های مختلفی از قبیل خبرگزاری، کتابخانه، اماکن، نگارخانه، آموزش احکام و مناسک حج، بانک صوت و فیلم، نرم‌افزار، پاسخ به شبهات، مناسبت‌های روز، دانشنامه آزاد حج، وبلاگ و مواردی دیگر است که کاربران فضای مجازی به فراخور نیازها و سلیق خود می‌توانند از هر کدام از بخش‌های آن استفاده کنند.

"حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت" آدرس سایت www.hajj.ir

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می‌کنند

بنادر البحار- ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز:

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

www.hajj.ir

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

www.ghaemiyeh.com

